ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.07/30.12.2019.Yu.22.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

ТОЖИБОЕВ АКБАР ЗАФАР ЎҒЛИ

СТАРТАПЛАР ФАОЛИЯТИНИ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ

12.00.03 – Фуқаролик ҳуқуқи. Тадбиркорлик ҳуқуқи.
Оила ҳуқуқи. Халқаро хусусий ҳуқуқ

юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (Doctor of Philosophy) диссертацияси АВТОРЕФЕРАТИ

Тошкент – 2021

УДК: 347 (043.5) (575.1)

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати мундарижаси

Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD)

Content of the abstract of the dissertation of the Doctor of Philosophy (PhD)

Тожибоев Акбар Зафар ўғли
Стартаплар фаолиятини фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солиш..........................3

Tojiboev Akbar Zafar o‘g‘li
Civil-legal regulation of startups’ activity……………………………………...25

Тожибоев Акбар Зафар угли
Гражданско-правовое регулирование деятельности стартапов.......................43

Эълон қилинган ишлар рўйхати
Список опубликованных работ
List of published works…………………………………………………...…47

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.07/30.12.2019.Yu.22.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

ТОЖИБОЕВ АКБАР ЗАФАР ЎҒЛИ

СТАРТАПЛАР ФАОЛИЯТИНИ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ

12.00.03 – Фуқаролик ҳуқуқи. Тадбиркорлик ҳуқуқи.
Оила ҳуқуқи. Халқаро хусусий ҳуқуқ

юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (Doctor of Philosophy) диссертацияси АВТОРЕФЕРАТИ

Тошкент – 2021

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида B2020.4.PhD/Yu430 рақам билан рўйхатга олинган.

Докторлик диссертацияси Тошкент давлат юридик университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус (резюме)) Илмий кенгаш веб-саҳифасида (www.tsul.uz) ва «ZiyoNet» Ахборот-таълим порталида (www.ziyonet.uz) жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:	**Окюлов Омонбой,** юридик фанлар доктори, профессор
Расмий оппонентлар:	**Самарходжаев Ботир Билолович,** юридик фанлар доктори, профессор
	Бозоров Сардор Соҳибжонович, юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD)
Етакчи ташкилот:	Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитасининг Божхона институти

Диссертация ҳимояси Тошкент давлат юридик университети ҳузуридаги Илмий даражалар берувчи DSc.07/30.12.2019.Yu.22.01 рақамли Илмий кенгашнинг 2021 йил 19 май соат 14:00 даги мажлисида бўлиб ўтади (Манзил: 100047, Тошкент шаҳар, Сайилгоҳ кўчаси, 35-уй. Тел.: (99871) 233-66-36 факс: (99871) 233-37-48, e-mail: info@tsul.uz).

Диссертация билан Тошкент давлат юридик университети Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (956-рақам билан рўйхатга олинган). (Манзил: 100047, Тошкент шаҳар, Амир Темур кўчаси, 35-уй. Тел.: (99871) 233-66-36).

Диссертация автореферати 2021 йил «30» апрелда тарқатилди.
(2021 йил «30» апрелдаги 3-рақамли реестр баённомаси).

И.Р.Рустамбеков
Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш раиси, юридик фанлар доктори, профессор

Д.Ю.Хабибуллаев
Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш котиби, юридик фанлар номзоди, профессор

С.С.Гулямов
Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш қошидаги илмий семинар раиси, юридик фанлар доктори, профессор

КИРИШ (фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Дунёда илм-фан ва техника ютуқларини кенг қўллаган ҳолда стартапларнинг иқтисодиёт тармоқларига замонавий инновацион ечимларни тезкорлик билан тақдим этишда фаол динамикаси кузатилмоқда. Статистик маълумотларга кўра, «ҳар йили дунё бўйича 100 млн. стартаплар ўз фаолиятини бошлайди»[1]. Уларнинг муваффақиятли бўлиши стартап ғоясининг тўғри апробациядан ўтганлиги, самарали бизнес-модел танланганлиги, етарлича молиялаштириш манбасига эгалиги, шунингдек таваккалчилик хавф-хатари даражасининг юқорилиги каби қатор омиллар билан боғлиқ. Бугунги кунда стартап фаолияти тўғри йўлга қўйилиши натижасида дунёнинг йирик компанияларининг қиймати кескин ўсиши кузатилган. Жумладан, Bytedance – 140 млрд, Uber – 90 млрд, Airbnb – 85 млрд, Didi Chuxing – 62 млрд, SpaceX – 46 млрд АҚШ долларига ошган[2]. Буларнинг барчаси стартап фаолиятининг давлатлар миллий иқтисодиётига ижобий таъсир кўрсатаётганлигидан далолатдир.

Жаҳонда стартапларни қўллаб-қувватлаш орқали уларнинг фаолиятини ҳуқуқий, молиявий ва ташкилий жиҳатдан таъминлаш, сертификатланган бизнес-инкубаторлар, акселераторлар, бизнес-ангеллар, венчур инвесторлар ва юникорн (unicorn)лар орқали стартапларни молиялаштириш, шунингдек, стартапларни оммавий молиялаштириш (краудфандинг) механизмларини самарали йўлга қўйиш, таваккалчиликни бошқариш ва минималлаштириш ҳамда ушбу соҳага халқаро иқтисодий ҳуқуқ стандартларини қўллаш орқали «ақлли тартибга солиш» моделларини жорий қилиш йўналишларида илмий тадқиқотларни ўтказишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Мамлакатимизда сўнгги йилларда ахборот технологияларини янада такомиллаштириш, рақамли технологияларни иқтисодиётнинг турли тармоқларига кенг жорий этишда стартаплар фаолиятини ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш, жумладан унинг илмий-назарий асосларини ўрганиш, ҳуқуқий асосларини тизимли равишда шакллантириш ҳамда бу борадаги хорижий тажрибани таҳлил этиш ва жорий этиш бўйича мақсадли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. «Илмий-тадқиқот ва инновация фаолиятини рағбатлантириш, илмий ва инновация ютуқларини амалиётга жорий этишнинг самарали механизмларини яратиш»[3] иқтисодиёт, фан ва таълим соҳаларини ривожлантиришнинг устувор йўналишларидан бири сифатида белгиланиб, бу соҳаларни ҳуқуқий жиҳатдан тадқиқ этиш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг 1995 йил 21 декабрдаги Фуқаролик кодекси, 2001 йил 6 декабрдаги «Масъулияти чекланган ҳамда қўшимча масъулиятли жамиятлар тўғрисида»ги, 2014 йил 6 майдаги «Акциядорлик

[1] https://www.statista.com/topics/4733/startups-worldwide/#dossierSummary__chapter1
[2] https://www.statista.com/chart/19317/highest-valued-startup-companies-in-the-world
[3] Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ–4947-сон «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда.

жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида»ги, 2012 йил 2 майдаги «Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида»ги, 2015 йил 3 июндаги «Қимматли қоғозлар бозори тўғрисида»ги, 2020 йил 24 июлдаги «Инновацион фаолият тўғрисида»ги қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 24 ноябрдаги ПФ-5583-сон «Тадбиркорлик ва инновациялар соҳасидаги лойиҳаларни молиялаштириш механизмларини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги Фармони ва мавзуга оид бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларида белгиланган устувор вазифаларни амалга оширишда ушбу диссертация тадқиқоти муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг асосий устувор йўналишларига боғлиқлиги. Диссертация тадқиқоти республика фан ва технологиялар ривожланишининг I. «Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари» устувор йўналиши бўйича бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Мамлакатимизда стартап фаолияти мустақил тадқиқот предмети бўлмаса ҳам, стартаплардаги интеллектуал мулк ҳуқуқи институтларини такомиллаштириш масалалари билан кўплаб олимлар шуғулланган. Хусусан, О.Окюлов, И.Насриев, Б.Тошев, Н.Имомов, В.Топилдиев, З.Акрамходжаева, Л.Ташпулатова, А.Исфандиёров, С.Сафоева, И.Рустамбеков, А.Ахмедов, Қ.Меҳмонов, Н.Раимовалар томонидан стартаплар фаолиятининг асосларидан бўлган интеллектуал мулкка оид масалалар тадқиқ этилган[1]. Мамлакатимизда стартапларга оид умумий ҳуқуқий қарашлар, стартаплар фаолиятини инновацион фаолият сифатидаги айрим ташкилий-ҳуқуқий жиҳатлари О.Окюлов, Қ.Меҳмонов ва А.Ахмедовларнинг илмий асарларида тавсифланган.

МДҲ мамлакатларида М.Ишаков, А.Орлова, Т.Бондаренко, Е.Исаева С.Евдокимова, М.Кобышев, В.Верниковлар стартапларнинг иқтисодий, ҳуқуқий табиати бўйича, Р.Янковский, Д.Ургановалар стартапларни рўйхатга олиш, солиққа тортиш каби жиҳатлари бўйича тадқиқот ишлари олиб борган[2].

Хорижий мамлакатларда стартаплар институтининг умумий жиҳатлари Eric Ries, Steve Blank, Bob Dorf, Matt Blumberg, Rob Walling, Bob Walsh, Miller Edwin ва бошқалар томонидан, стартапларни тижоратлаштириш, уларга солиқ имтиёзларини қўллаш, стартапларда корпоратив бошқарув ҳамда стартапларни интеллектуал мулк ҳуқуқи билан ҳимоя қилиш каби жиҳатлар Gerard Halt, Bernhard Gold, Carlos Correa, Xavier Seuba, David

---

[1] Мазкур олимлар асарларининг тўлиқ рўйхати диссертациянинг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида берилган.

[2] Мазкур олимлар асарларининг тўлиқ рўйхати диссертациянинг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида берилган.

Heller, Sylvain de Chadirac, Lana Halaoui, Camille Jouvet, James F Jordan , Kono Toshiyuki, Massimiliano Granieri, Andrea Renda, Stephen Barkoczy, Tamara Wilkinson ва бошқалар томонидан, стартапларда таваккалчиликни бошқариш, ундаги технологиялар трансферига оид жиҳатлар эса Paolo Giudici, Peter Agstner , Joseph McCahery, G.Borello, E.Panova, E.Kirby, S.Worner , F.Bertoni ва бошқалар томонидан кенг ўрганилган[1].

Гарчи ушбу олимлар томонидан стартап фаолияти билан боғлиқ у ёки бу масалалар маълум даражада тадқиқ этилган бўлса-да, бугунги кунда стартап фаолиятини фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солинишига оид асосий ва долзарб муаммолар мамлакатимизда ҳали алоҳида тадқиқот объекти сифатида комплекс равишда ўрганилмаган.

Диссертация мавзусининг диссертация бажарилаётган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Илмий тадқиқот иши Тошкент давлат юридик унивеститетидаги БФ-1-012 «Инвестиция муҳити жозибадорлигини ошириш ва таваккалчилик хавф-хатарини камайтиришнинг ҳуқуқий механизмини яратишнинг назарий-методологик асосларини такомиллаштириш» номли фундаментал грант (2019 – 2021 й.й.) доирасида амалга оширилган.

Тадқиқотнинг мақсади Ўзбекистонда стартаплар фаолиятини фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солишга қаратилган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

стартап тушунчасига оид илмий-назарий қарашлар ва унинг ҳуқуқий табиатини аниқлаш;

стартап ҳуқуқий мақоми ва фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш механизмини шакллантириш бўйича тавсия бериш;

стартап жараёни босқичларига мақсадли таъсир этишни ҳуқуқий таъминлаш масалаларини таҳлил қилиш;

стартап лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишга оид шартнома конструкцияларини қўллаш амалиётини яхшилаш юзасидан тавсиялар бериш;

стартап фаолиятини интеллектуал мулк ҳуқуқи институти механизмлари орқали тартибга солишни аниқлаштириш;

стартап фаолиятини инвестициялашни хорижий давлатлар қонунчилиги билан қиёслаш орқали уни фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш;

стартаплар фаолиятида таваккалчилик хавф-хатарини бошқариш ва минималлаштиришни ҳуқуқий таъминлаш масалаларини тадқиқ этиш;

стартап экотизим субъектлари масъулияти ва юридик жавобгарлик масалаларини тадқиқ қилиш;

[1] Мазкур олимлар асарларининг тўлиқ рўйхати диссертациянинг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида берилган.

Ўзбекистон Республикасида стартаплар фаолиятини ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштиришнинг асосий йўналишларига оид таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг объектини Ўзбекистонда стартаплар фаолиятини фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солиш билан боғлиқ бўлган муносабатлар тизими ташкил этади.

Тадқиқотнинг предмети стартаплар фаолиятини фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солишга қаратилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, ҳуқуқни қўллаш амалиёти, хорижий мамлакатлар қонунчилиги ва амалиёти ҳамда стартаплар фаолиятида мавжуд бўлган концептуал ёндашувлар, илмий-назарий қарашлар ва ҳуқуқий категориялардан иборат.

Тадқиқотнинг усуллари. Тадқиқот давомида тизимли-тузилмавий, қиёсий-ҳуқуқий, мантиқий, аниқ социологик, илмий манбаларни комплекс тадқиқ этиш, индукция ва дедукция, статистик маълумотлар таҳлили каби усуллар қўлланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

стартап лойиҳа ташаббускори билан Дирекция ўртасида стартап лойиҳанинг инкубация ёки акселерация дастурида иштирок этиши бўйича битим тузиш зарурлиги асосланган;

стартап лойиҳани венчур молиялаштиришда венчур инвестор (Дирекция) стартап лойиҳа муассислари таркибига кириши мумкинлиги асослаб берилган;

стартап лойиҳаларни молиялаштириш буюртмачи, талабнома берувчи (талабгор) ва жамғарма ўртасида тузиладиган кўп томонлама шартнома сифатида эътироф этилиши мумкинлиги асосланган;

стартап лойиҳаларини молиялаштириш тўғрисидаги шартнома тузиш учун талабгор (жисмоний шахс ёки давлат муассасаси) алоҳида юридик шахс (компания) сифатида ҳаракат қилиши лозимлиги асослантирилган;

инновацияларни яратишга доир давлат буюртмаси Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан молиялаштирилган тақдирда, уларнинг натижалари давлатга тегишли бўлиши лозимлиги асослаб берилган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

инновацияларни жорий этиш ва амалга оширишда стартапларнинг мавқейини белгилаш учун стартап тушунчасига муаллифлик таърифи ишлаб чиқилиб, уни «Инновацион фаолият тўғрисида»ги қонун билан мустаҳкамлаш зарурати асосланган;

миллий инновацион стратегиясида стартаплар фаолияти шаклланишида стартап, стартап фаолияти, стартап компанияси ва уни қўллаб-қувватлаш механизмлари (молиявий, ҳуқуқий, ташкилий)ни ўз ичига оладиган институционал қонунчилик билан тартибга солишда «Стартаплар тўғрисида»ги қонун лойиҳасини такомиллаштиришга оид таклифлар ишлаб чиқилган;

хорижий давлатлар тажрибаси таҳлили асосида мамлакатимизда стартапнинг ҳуқуқий мақомини белгилашда Европа модели бўйича стартап компания сифатида талқин этишга оид қарашлар асосланган;

шартномаолди музокаралар институтини такомиллаштириш мақсадида Фуқаролик кодексини опцион шартнома ҳамда шартнома тузиш бўйича музокарага оид нормалар билан тўлдириш бўйича таклиф ишлаб чиқилган;

мамлакатимизда рақамли иқтисодиётни ривожлантириш шароитида инновацион маҳсулотлар ишлаб чиқаришни такомиллаштириш, шунингдек инновацияларни молиялаштиришнинг махсус шакллари (краудфандинг ва венчур (фондлар, бизнес-ангеллар, бизнес инкубатор ва акселераторлар) молиялаштириш)ни амалга ошириш мақсадида «Инвестиция жалб қилишнинг муқобил усуллари тўғрисида»ги қонунни қабул қилиш зарурлиги асосланган;

стартаплар фаолиятини молиялаштиришнинг муқобил институтларини шакллантиришда краудфандинг шартномаси, уни тузиш ва расмийлаштиришга оид тушунчалар аппаратини такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган;

стартаплар фаолиятини венчур инвестициялашда кўп қўлланиладиган айирбошланадиган қарз шартномаси (Convertible debt/note) тўғрисидаги нормаларни фуқаролик қонунчилиги билан мустаҳкамланишига оид таклифлар асослантирилган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги. Тадқиқот натижалари хорижий ва миллий қонун нормалари, ривожланган давлатлар тажрибаси, қонунни қўллаш амалиёти, статистик маълумотларни таҳлил қилиш натижалари умумлаштирилиб, тегишли ҳужжатлар билан расмийлаштирилган, хулоса, таклиф ва тавсиялар апробациядан ўтказилиб, уларнинг натижалари етакчи миллий ва хорижий нашрларда эълон қилинган бўлиб, олинган натижалар ваколатли тузилмалар томонидан тасдиқланган ва амалиётга жорий қилинган.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти ундаги илмий хулоса ва амалий таклифлардан стартаплар фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш юзасидан илмий тадқиқотлар олиб боришда, шунингдек «Инвестиция ҳуқуқи», «Фуқаролик ҳуқуқи», «Ахборот ҳуқуқи» каби юридик фанларини ўқитиш ва методик тавсиялар тайёрлашда фойдаланиш мумкин.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти стартаплар фаолиятини ҳуқуқий тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни, ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштиришда, шунингдек стартаплар амалиётида фойдаланиш мумкинлиги билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Тадқиқот иши бўйича олинган илмий натижалардан қуйидагиларда фойдаланилган:

стартап лойиҳа ташаббускори билан Дирекция ўртасида стартап лойиҳанинг инкубация ёки акселерация дастурида иштирок этиши бўйича битим тузиш зарурлигига оид таклиф Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 15 июлдаги 589-сон қарори билан тасдиқланган Дастурий маҳсулотлар ва ахборот технологиялари технологик парки фаолиятини ташкил этиш тартиби тўғрисидаги низомнинг 40-бандини ишлаб чиқишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар

Маҳкамасининг Юридик таъминлаш бошқармасининг 2020 йил 3 июлдаги 12/20-6-сон далолатномаси). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши стартап лойиҳанинг инкубация ва акселерация дастурида иштирок этиши бўйича битим тузишга оид муносабатларни самарали ҳуқуқий тартибга солишга хизмат қилган;

стартап лойиҳани венчур молиялаштиришда венчур инвестор (Дирекция) стартап лойиҳа муассислари таркибига кириши мумкинлиги тўғрисидаги таклиф Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 15 июлдаги 589-сон қарори билан тасдиқланган Дастурий маҳсулотлар ва ахборот технологиялари технологик парки фаолиятини ташкил этиш тартиби тўғрисидаги низомнинг 53-банди биринчи қисмини ишлаб чиқишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Юридик таъминлаш бошқармасининг 2020 йил 3 июлдаги 12/20-6-сон далолатномаси). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши венчур инвесторларнинг таваккалчилик хатарларини минималлаштиришга ҳамда уларнинг ҳуқуқларини самарали ҳимоя қилишга хизмат қилган;

стартап лойиҳаларни молиялаштириш буюртмачи, талабнома берувчи (талабгор) ва жамғарма ўртасида тузиладиган кўп томонлама шартнома сифатида эътироф этилиши мумкинлигига оид таклиф Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 9 мартдаги 133-сон қарори билан тасдиқланган «Стартап» лойиҳаларни тасдиқлаш, молиялаштириш ва амалга ошириш тартиби тўғрисидаги низомнинг 25-бандини ишлаб чиқишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Юридик таъминлаш бошқармасининг 2020 йил 3 июлдаги 12/20-6-сон далолатномаси). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши стартаплар фаолиятини молиялаштириш шартномаларини тузиш тартибларини белгилаш билан бирга, иқтисодиёт тармоқлари ва соҳага инновацияларни янада самарали жорий этиш учун шарт-шароитлар яратишга хизмат қилган;

стартап лойиҳаларини молиялаштириш тўғрисидаги шартнома тузиш учун талабгор (жисмоний шахс ёки давлат муассасаси) алоҳида юридик шахс (компания) сифатида ҳаракат қилиши лозимлигига оид таклиф Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 9 мартдаги 133-сон қарори билан тасдиқланган «Стартап» лойиҳаларни тасдиқлаш, молиялаштириш ва амалга ошириш тартиби тўғрисидаги низомнинг 26-бандини ишлаб чиқишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Юридик таъминлаш бошқармасининг 2020 йил 3 июлдаги 12/20-6-сон далолатномаси). Ушбу таклифнинг амалга оширилганлиги стартапларнинг тузилма сифатида фуқаролик муносабатларига тўла киришига, шунингдек учинчи шахс (инвестор, шерик ва б.)ларнинг ҳуқуқлари таъминланишига хизмат қилган;

инновацияларни яратишга доир давлат буюртмаси Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан молиялаштирилган тақдирда, уларнинг натижалари давлатга тегишли бўлиши лозимлигига оид таклиф Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 24 июлдаги ЎРҚ–630-сонли «Инновацион фаолият тўғрисида»ги Қонуни 12-моддасини шакллантириш ва

такомиллаштиришда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати Суд-ҳуқуқ масалалари ва коррупцияга қарши курашиш қўмитасининг 2021 йил 19 январдаги 5-сон далолатномаси). Ушбу таклифнинг амалга оширилганлиги стартап лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишга доир давлат буюртмаси бўйича ҳуқуқий ечимларни ишлаб чиқишга хизмат қилган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Тадқиқот натижалари 3 та халқаро ва 4 та республика миқёсида ўтказилган илмий-амалий конференция ва семинарларда муҳокамадан ўтган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Тадқиқот мавзуси бўйича жами 17 та илмий иш, шу жумладан, ОАКнинг диссертация асосий илмий натижаларини чоп этишга тавсия этилган нашрларда 8 та мақола (1 таси хорижий нашрларда) чоп этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация тузилиши кириш, 9 та параграфни қамраб олган 3 та боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва илова қисмларидан иборат. Диссертациянинг ҳажми 152 бетни ташкил этади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг **кириш** қисмида тадқиқот мавзусининг долзарблиги ва зарурати, тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг асосий устувор йўналишларига мувофиқлиги, тадқиқ этилаётган муаммонинг ўрганилганлик даражаси, диссертация мавзусининг диссертация бажарилаётган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари билан боғлиқлиги, тадқиқотнинг мақсад ва вазифалари, объекти ва предмети, усуллари, тадқиқотнинг илмий янгилиги ва амалий натижаси, тадқиқот натижаларининг ишончлилиги, тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти, уларнинг жорий қилинганлиги, тадқиқот натижаларининг апробацияси, натижаларнинг эълон қилинганлиги, диссертациянинг ҳажми ва тузилиши ҳақида маълумотлар ёритиб берилган.

Диссертациянинг биринчи боби **«Инновацияларни ташкил этиш инфратузилмасида стартапларнинг генезиси ва эволюцияси»** деб номланиб, унда стартап тушунчасига оид илмий-назарий қарашлар, унинг ҳуқуқий табиати, стартапнинг ҳуқуқий мақоми ва стартап фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш механизмини шакллантириш масалалари, стартап жараёни босқичларига мақсадли таъсир этишни ҳуқуқий таъминлаш тавсифи таҳлил қилинган.

Тадқиқотчи стартап тушунчасини таҳлил қилишда кўплаб иқтисодчи (S.Blank, D.Bennet, I.Moroni, E.Ries, В.Верников Т.Бондаренко, Е.Исаева, М.Ишаков, А.Орлова) ҳамда ҳуқуқшунос (Tondo-Kramer, Kyle, Monroe-Sheridan, A. Reid, Bernhard Gold, Paolo Giudici, Peter Agstner, O.Окюлов, А.Ахмедов) олимларнинг фикр ва қарашларидан фойдаланиб, улар билан мунозарага киришган. Стартап ва стартап фаолияти тушунчасига қуйидаги муаллифлик таърифи берилган:

«стартап — инновацион ва технологик янгиликлардан иборат ишланмаларни

жорий этиш ва амалга ошириш учун турли фаолият мақсадларни кўзлайдиган лойиҳа асосида кенгайтириладиган бизнес моделини танлаш учун мўлжалланган вақтинчалик тузилма ёинки оддий ширкат ёки жисмоний шахс кўринишидаги якка тартибдаги тадбиркор».

«Стартап фаолияти — инновацион фаолиятнинг бир кўриниши бўлиб, юқори таваккалчилик шароитларида инновацион бизнес моделни ишлаб чиқиш ва амалга оширишни таъминлайдиган фаолият».

Тақдиқотчи томонидан стартаплар *фаолият мақсадига йўналтирилганлигига* қараб тадбиркорлик ёки ижтимоий мақсадларга мўлжалланиши, *ҳуқуқ субъекти эканлигига* қараб эса тузилма (юридик шахс), ЯТТ ёинки жисмоний шахс кўринишида фаолият олиб бориши мумкин, деган хулосага келинган. Шу ва бошқа асосларга кўра диссертацияда стартапларнинг оддий тадбиркорликдан фарқли жиҳатлари таҳлил қилиниб, уларнинг ўзига хос хусусиятлари очиб берилган.

Тадқиқотчи АҚШ, Исроил, Корея Республикаси, Франция ва Европада стартапларнинг ҳуқуқий мақомини таҳлил қилган ҳолда, дунёда ушбу масаланинг учта модели илгари сурилишини, бунда Европа модели бўйича «стартап компания», Франция модели бўйича «ёш инновацион компания», «ижтимоий стартаплар», АҚШ модели бўйича «кичик инновацион корхоналар», «инвестиция ширкатлари» каби турлари мавжудлигини қайд этган.

Диссертант томонидан хорижий давлатлар тажрибасини таҳлил қилган ҳолда, мамлакатимизда стартап ҳуқуқий мақомини Европа моделига асосланиб «стартап компания» сифатида талқин этиш мақсадга мувофиқ, деган хулосага келинган. Бунда стартап компания қуйидаги белгиларга эга бўлиши лозим, деган таклиф илгари сурилган:

биринчидан, Ўзбекистонда камида сўнгги 5 йил муддат ичида рўйхатдан ўтган юридик шахслар бўлиши;

иккинчидан, молиявий ҳисобот натижаларига кўра, йиллик пул айланмаси базавий ҳисоблаш микдорининг 500 бараваридан кам бўлиши;

учинчидан, асосан ёки фақат технологик таркибий қисмга эга хизматларни ва/ёки маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва тижоратлаштириш билан шуғулланиши;

тўртинчидан, йиллик молиявий ҳисоботга кўра тадқиқот ва ишланмалар учун сарфланган харажатлар умумий харажатларнинг 15 фоизидан кам бўлмаслиги;

бешинчидан, интеллектуал мулкка бўлган ҳуқуқларнинг рўйхатдан ўтганлиги;

олтинчидан, юридик шахс устав капиталининг камида 70 фоизи жисмоний шахсларга қарашли бўлиши.

Диссертация ишида мамлакатимизда сўнгги йилларда стартаплар ҳуқуқий мақоми, фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш механизмини шакллантиришда стартап жараёнини тартибга солувчи манбаларнинг стихияли тарзда намоён бўлиши, энг муҳими эса жорий қонунчилик билан стартап муносабатларини тўлиқ қамраб олиш ва тартибга солиш имкониятининг мавжуд эмаслиги сабабли соҳага оид янги ва самарали

норматив-ҳуқуқий ҳужжат қабул қилиш зарурати асослантирилган. Ўзбекистонда ҳам стартап фаолиятини ҳуқуқий тартибга солувчи қонунчиликни яратишда ривожланган давлатлар тажрибаси (АҚШ, Корея Республикаси, Англия, Германия, Франция ва б.)га таяниш ҳамда стартаплар билан боғлиқ қонунчилик асосларини белгилашнинг муҳим йўналишлари ва тамойилларини аниқлашда қонунчиликнинг инновацион ва стартап фаолиятига уйғун бўлиши ва унинг ривожланишига кўмаклашиши зарурлиги таҳлил қилинган.

Диссертацияда хорижий мамлакатлар тажрибаси ҳамда стартап бизнесини тартибга солувчи «Complexity Theory» (Мураккаблилик назарияси)га кўра стартаплар фаолияти мураккаб жараён ва турли хил институтлардан иборатлигига қарамасдан миллий инновацион стратегиясида стартаплар фаолияти шаклланишида стартап, стартап фаолияти, стартап компанияси ва уни қўллаб-қувватлаш механизмлари (молиявий, ҳуқуқий, ташкилий)ни институционал қонунчилик билан тартибга солиш мақсадга мувофиқ, деган хулосага келинган. Шу маънода тадқиқотчи томонидан стартапларнинг ривожи ва истиқболларини белгилашга хизмат қилиши мақсадида мамлакатимизда стартаплар фаолиятини тўғридан-тўғри ҳуқуқий тартибга солишга қаратилган «Стартаплар тўғрисида»ги қонун лойиҳаси мазмунини ва қўлланилиш доирасини такомиллаштириш лозимлиги асослантирилган.

Диссертацияда стартап инвестиция жалб этиш жабҳасида беш босқичдан иборат эканлиги, чунончи, бир гуруҳ олимлар (B. Halt Jr., Eric Ries, Steve Blank, Bob Dorf, Matt Blumberg, Rob Walling, Bob Walsh, О.Окюлов) ушбу босқичларни *«уруғлаш» ёки эрта стартап босқичи (seed, or early startup stage), жараённи бошлаш босқичи (startup stage), ўсиш босқичи (growth stage), кенгайиш босқичи (expansion stage), чиқиш босқичи (exit stage)* сифатида баҳолаши қайд этилган.

Тадқиқотчи томонидан стартап босқичларида вужудга келадиган муносабатларни синфлаштириш натижасида стартап лойиҳаларининг фуқаролик ҳуқуқи объекти бўлиши ҳақида хулосага келинган.

Шунингдек, диссертант томонидан мамлакатимизда стартап компания ўз фаолиятини амалга оширишда масъулияти чекланган жамият (МЧЖ) ташкилий-ҳуқуқий шаклини танлаш мақсадга мувофиқ, деган хулосага келинган. Бунда стартап лойиҳасига бўлган ҳуқуқлар (муаллифлик ва патент гувоҳномалари, тижорат ахбороти)ни пул баҳосидаги ҳисса кўринишида МЧЖ устав фондига киритиш лозимлиги асослантирилган. Шу билан бирга, диссертацияда стартапларнинг турли босқичларида тузиладиган стартапларни қўшиб олиш шартномалари (*M&A transactions*)нинг хусусиятлари ишлаб чиқилган ҳолда уларнинг ҳуқуқий белгилари аниқлаштирилган.

Диссертациянинг иккинчи бобида **«Стартаплар фаолиятини ташкил этишда фуқаролик ҳуқуқи институтларини қўллаш»** деб номланиб, унда стартап лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишга оид шартнома конструкцияларини қўллаш, стартап фаолиятини интеллектуал мулк ҳуқуқи институти механизмлари орқали тартибга солиниши, шунингдек стартап фаолиятини инвестициялашнинг фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солиниши

каби масалалар таҳлил қилинган.

Диссертант талқинича, стартап фаолиятида қўлланиладиган шартномавий-ҳуқуқий муносабатлар моҳиятан ва тузилиш жиҳатдан инновация шартномалари билан ўхшаш саналгани боис стартаплар фаолиятининг аксарият муносабатлари инновация шартномалари асосида ҳам тартибга солинади ҳамда инновация шартномаларининг асосий негизини фуқаролик-ҳуқуқий шартномалар тизими ташкил этади. Шу боис диссертант томонидан инновация шартномалар моҳиятидан келиб чиққан ҳолда стартаплар фаолиятида ғоя босиқичидан то стартапни тугатишгача бўлган муносабатларни тартибга солишда учта умумий шартномалар гуруҳи *(стартап лойиҳаларини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш)* орқали тизимлаштиришнинг асосий хусусиятлари асослантирилган. Бунда АҚШ, Франция, Германия, Корея Республикаси каби хорижий давлатлар қонунчилигини тадқиқ қилинган ҳолда стартап лойиҳаларини ишлаб чиқишда *илмий тадқиқот, тажриба конструкторлик ва технологик ишлар пудрати шартномаси, муаллифлик шартномалари;* стартап лойиҳаларини амалга оширишда молиялаштириш, хизмат кўрсатиш шартномалари ва ҳуқуқларни бошқа шахсларга ўтказишга асосланган *технологиялар трансфери, лицензия шартномалари;* стартап лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда эса *стартап акселерация, бизнес инкубация шартномалари ҳамда опционлар* муҳим ўрин эгаллаши ҳақида таҳлиллар қайд этилган.

Диссертацияда стартапларда ва умуман фуқаролик-ҳуқуқий муносабат иштирокчилари ўртасида дастлабки шартнома институтини янада такомиллаштириш мақсадида опцион ва опцион шартномага оид нормалар Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 361^1-моддаси билан бойитилиши таклиф қилинган.Тадқиқотчи томонидан опционлар стартаплар фаолиятида фуқаролик ва меҳнат-ҳуқуқий муносабатларда қўлланиши мумкинлиги асослантирилган.

Диссертацияда стартап лойиҳаларини амалга оширишда технологиялар трансфери фаолиятига оид шартномаларнинг асосий мезони, уларнинг моҳияти ҳамда предмети ушбу соҳадаги олимлар (C.Correa, X.Seuba, K.Toshiyuki, G.B. Halt Jr)нинг фикр ва қарашлари асосида таҳлил қилинган. Тадқиқотчи томонидан стартап лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишга оид шартнома конструкцияларини қўллашда технологиялар трансферига қуйидагича таъриф таклиф этилган: *«технологиялар трансфери – технологияларни унинг эгаси бўлган шахсдан технология ва/ёки унинг таркибига нисбатан мулк ҳуқуқи ва мажбуриятни ифодалайдиган шартнома асосида бошқа шахсга ўтказиш жараёнидир».*

Диссертант томонидан тадқиқот ишида интеллектуал мулк институтларининг моҳиятидан келиб чиққан ҳолда стартап объектларининг ҳуқуқий режими аниқланган. Стартап ишланма (объект)лар интеллектуал мулк ҳуқуқининг муаллифлик ҳуқуқи, патент ҳуқуқи ва ноу-хау режими орқали ҳуқуқий муҳофаза остига олинади, деган хулосага келинган.

Диссертацияда *стартаплар фаолиятини инвестициялаш* тушунчасига муаллифлик таърифи ишлаб чиқилган ҳамда тадқиқотчи томонидан стартапларни инвестициялаш (молиялаштириш) қуйидаги *иккита шаклда* амалга ошириш мақсадга мувофиқлиги тўғрисида хулосага келинган: *умумий шакл* (шахсий маблағлар, учинчи шахслар маблағлари эвазига молиялаштириш, қарз-кредит шартномалари, ҳомийлик маблағлари ва ш.к.) ҳамда *махсус шакл* (венчур молиялаштириш, краудфандинг, бизнес инкубаторлар, бизнес-ангеллар ва акселератор томонидан инвестициялаш, қарз банкноталари ва имтиёзли қимматли қоғозлар эмиссияси).

Бундан ташқари диссертацияда стартап лойиҳалари ёхуд умуман инновацион фаолиятни краудфандинг молиялаштиришнинг барча турлари (*ҳомийлик (donation-based crowdfunding), мукофот (reward-based crowdfunding), кредитлаш (credit-based crowdfunding), акциядорлик краудфандинг (equity crowdfunding), роялти краудфандинг (royalty-based crowdfunding)*) таҳлил қилиниб, миллий иқтисодиётимизда стартаплар синфининг шаклланиши ва ривожланишида краудфандинг молиялаштириш воситаларини такомиллаштириш зарурлиги АҚШ, Буюк Британия, Франция, Испания ва Россия каби хорижий мамлакатлар қонунчилиги ва тажрибалари орқали асослантирилган.

Диссертант томонидан хорижий мамлакатлар тажрибаси асосида юртимизда инновация ва стартапларни краудфандинг ёрдамида молиялаштиришда Россия моделини қўллаш мақсадга мувофиқлиги, бунда бир вақтнинг ўзида қонунчилигимизда акциялаш, роялти ҳамда мукофотлаш каби краудфандинг механизмларини ишлаб чиқиш даркорлиги тўғрисида хулосага келинган.

Тадқиқотчи томонидан стартаплар фаолиятида кенг қўлланиладиган краудфандинг шартномасига қуйидаги муаллифлик ёндашуви илгари сурилган: *«краудфандинг шартномасига кўра инвестор қимматли қоғоз, улуш ёки рақамли ҳуқуққа эгалик қилиш мақсадида махсус платформа оператори ҳисоб рақамига пул маблағларини ўтказиш мажбуриятини олади, оператор эса тегишли маблағ эвазига инвестиция жалб қилган юридик шахсга қарашли бўлган қимматли қоғоз, улуш ёки рақамли ҳуқуқни инвестор номига ўтказиш ва расмийлаштириш мажбуриятини олади. Краудфандинг шартномаси ёзма (қоида тариқасида электрон) шаклда тузилади ва ваколатли давлат органи томонидан рўйхатга олинади».*

Диссертацияда мамлакатимизда венчур молиялаштириш тизимини самарали ишга тушириш ҳамда ушбу тоифа субъектлар қаторини янада кенгайтириш мақсадида бизнес-ангеллар ҳуқуқий мақомларини белгилаш, бизнес инкубатор ҳамда стартап-акселератор томонидан инвестициялаш механизмларини такомиллаштириш, шунингдек венчур молиялаштириш, акцияларга асосланган краудфандинг (краудинвестинг) каби муқобил молиялаштириш усуллари айирбошланадиган қарз (Convertible debt) шартномалари воситаси ёрдамида амалга ошириш ҳамда рақамли иқтисодиётни ривожлантириш шароитида стартап тизимини жонлантириш, инновацион маҳсулотлар ишлаб чиқаришни янада такомиллаштириш

мақсадида **«Инвестиция жалб қилишнинг муқобил усуллари тўғрисида»ги** қонунини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқлиги ҳақидаги хулосага келинган.

Диссертациянинг учинчи боби **«Стартаплар фаолияти самарадорлигини таъминлашда фуқаролик-ҳуқуқий таъсир кўрсатиш механизмини шакллантириш»** деб номланиб, унда стартаплар фаолиятида таваккалчилик хавф-хатарини бошқариш ва минималлаштиришни ҳуқуқий таъминлаш, стартап экотизим субъектлари масъулияти ва юридик жавобгарлиги ҳамда Ўзбекистон Республикасида стартаплар фаолиятини ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари таҳлил қилинган.

Диссертант томонидан стартаплар фаолиятига оид таваккалчиликка қуйидагича таъриф ишлаб чиқилган: *«стартаплар фаолиятига доир таваккалчиликлар – стартап фаолият мақсадларига эриша олмаслик, шу жумладан стартап лойиҳанинг бажарилмаслиги эҳтимоли саналади».*

Диссертацияда соҳа олимлари (G.B. Halt Jr., Н.Зайченко, Р.Янковский, О.Окюлов, Н.Имомов, Қ.Меҳмонов)нинг фикр ва қарашларини таҳлил қилиш ва улар билан мунозарага киришиш орқали стартаплар фаолиятида таваккалчилик хавф-хатарини бошқариш ва минималлаштиришни ҳуқуқий таъминлаш воситалари санаб чиқилган. Шу асосида муаллиф стартап таваккалчиликларини бошқариш ва камайтиришда юридик воситаларини қуйидаги гуруҳларга шартли ажратишини таклиф этган: *стартапларнинг интеллектуал мулкка оид фаолиятини текшириш ҳамда фойда бериш салоҳиятини аниқлашни таъминлайдиган юридик ва илмий экспертиза (Due diligence) механизми, мажбуриятларни бажаришни таъминлаш усуллари (кафиллик); шартномавий конструкциялар ҳамда шартли битимлар (оммавий танлов, грант шартномаси, оддий ширкат шартномаси, суғурта, айирбошланадиган қарз (Convertible debt/note))ва краудфандинг механизм).*

Диссертация ишида дастлабки венчур инвесторнинг таваккалчилик хавфини компенсация қилиш мақсадида айирбошланадиган қарз шартномаси бўйича учта: *сўнгги тўлов муддати (Maturity Date), чегирма (Discount), баҳолаш чегараси (Valuation Cap) ва кафолат (Warranty)* каби муҳим шартлар алоҳида таҳлил қилинган. Муаллиф томонидан инвесторнинг таваккалчилик хавф-хатарини бошқариш ва минималлаштириш усулларини қайд этган ҳолда намунавий айирбошланадиган қарз шартномасини ишлаб чиқиш ҳамда краудфандинг механизмидан фойдаланиш лозим, деган хулоса илгари сурилган.

Диссертацияда стартап экотизим субъектлари масъулияти ва юридик жавобгарлиги чегараларини аниқлашда *Asociación Profesional Elite Taxi v Uber Systems Spain SL, Association pour un hébergement et un tourisme professionnels v Airbnb Ireland, Буюк Британиянинг Powa Technologies, «Роснано» АЖнинг «ЭСТО-Вакуум» МЧЖга қарши киритилган даъво иши, Kathryn Loewen v Control Mobile into ҳамда Apple v Samsung* каби хорижий ва миллий суд амалиёти ишлари ўрганилган ҳамда таҳлил қилинган.

Диссертант талқинича, Ўзбекистонда стартаплар фаолиятини фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солиш бўйича қонунчилик базасини

такомиллаштириш қуйидаги йўналишларда олиб борилиши мақсадга мувофиқ: *а) инновацион сиёсатни амалга оширишда стартаплар мавқейини белгилаш.* Ушбу йўналиш бўйича диссертацияда инновацион сиёсатни амалга оширишда стартапларнинг мавқейини белгилаш мамлакатимизнинг инновация соҳасидаги асосий қонуни билан ҳам алоҳида қайд этилиши мақсадга мувофиқ, деган хулосага келинган. Шу ўринда, муаллиф томонидан Ўзбекистон Республикасининг «Инновацион фаолият тўғрисида»ги Қонунининг 3-моддасини стартап тушунчаси билан тўлдириш таклиф қилинган. *б) интеллектуал мулк натижаларини ҳуқуқий муҳофазасини янада оптималлаштириш.* Ушбу йўналиш бўйича диссертацияда мамлакатимизда ҳам давлат ҳисобидан молиялаштириладиган инновация ва стартап фаолияти натижаларини хўжалик муомаласига жалб этишда АҚШ тажрибасидан фойдаланиш мақсадга мувофиқлиги белгиланган. Шу нуқтаи назардан, «Инновацион фаолият тўғрисида»ги Қонунга тегишли ўзгартириш ҳамда «Стартаплар тўғрисида»ги қонун лойиҳасига давлат томонидан стартап лойиҳаларни молиялаштиришга оид алоҳида қоида киритиш зарур.

Тадқиқотчи томонидан Ўзбекистон Республикасининг «Инновацион фаолият тўғрисида»ги Қонунининг 12-моддасини еттинчи хатбошига ҳамда мос равишда Ўзбекистон Республикасининг «Стартаплар тўғрисида»ги қонун лойиҳасига давлат бюджети маблағлари ҳисобидан молиялаштирилган инновацион, стартап лойиҳалар натижаларига бўлган ҳуқуқни тақсимлашга оид нормаларни такомиллаштириш юзасидан қоидалар киритиш мақсадга мувофиқлиги ҳақида хулосага келинган. *в) стартап фаолиятида шартномаолди музокара институтини такомиллаштириш.* Диссертацияда ушбу йўналиш бўйича стартап ва инвестор муносабатлари доирасида тузиладиган *ўзаро тушуниш меморандуми (Memorandum of Understanding), шартлар ҳужжати (Term sheet)* ёки *хоҳиш тўғрисидаги келишув (Letter of intent)* каби шартномаолди институтларини қонунчилигимизда қўллашнинг ҳамда корпоратив шартнома бўлган жамият иштирокчиларининг ҳуқуқларини амалга ошириш тўғрисидаги шартнома *(Shareholders' agreement),* жамият иштирокчилари ўртасидаги тижорат ахборотларини тартқатмаслик тўғрисидаги шартномалар *(Non-disclosure agreement, NDA)*ни қонунчилигимизда янада такомиллаштиришнинг, шунингдек, стартап технологиясининг бозордаги истиқболи, стартапнинг бизнес-модели ва молиявий, юридик масалаларининг дастлабки текшируви *(ингл. Due diligence, DD)* каби институтларнинг асосий жиҳатлари таҳлил қилинган. Муаллиф томонидан стартап фаолиятида шартномаолди музокара институтини такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексини шартнома тузиш ҳақида музокараларга оид 366^1-модда билан тўлдириш лозим, деган хулосага келинган. *г) стартаплар фаолиятини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тизимини яхшилаш.* Тадқиқот ишида стартап фаолиятни рағбатлантиришда қулай ҳуқуқий, иқтисодий ва ташкилий шарт-шароитлар яратиш, инновацион лойиҳаларни ҳамда янги ишланмаларни молиялаштириш, инновацион фаолият субъектларига солиқ,

божхона имтиёзлари ва преференциялар бериш орқали амалга ошириш зарурлиги асослантирилган.

ХУЛОСА

Стартап фаолиятини фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солиш мавзусидаги тадқиқот иши натижасида қуйидаги илмий-назарий ҳамда амалий таклиф ва хулосалар ишлаб чиқилди:

I. Илмий-назарий таклиф ва хулосалар:

1. Стартап ва стартап фаолиятига қуйидаги муаллифлик таърифи ишлаб чиқилди: «стартап — инновацион ва технологик янгиликлардан иборат ишланмаларни жорий этиш ва амалга ошириш учун турли фаолият мақсадларини кўзлайдиган лойиҳа асосида кенгайтириладиган бизнес моделини танлаш учун мўлжалланган вақтинчалик тузилма ёинки оддий ширкат ёки жисмоний шахс кўринишидаги якка тартибдаги тадбиркор». Бунда стартаплар *фаолият мақсадига йўналтирилганлигига* қараб тадбиркорлик ёки ижтимоий мақсадларга мўлжалланиши, *ҳуқуқ субъекти эканлигига* қараб эса тузилма (юридик шахс), ЯТТ ёинки жисмоний шахс кўринишида фаолият олиб бориши мумкин, деган хулосага келинди.

«Стартап фаолияти — инновацион фаолиятнинг бир кўриниши бўлиб, юқори таваккалчилик шароитларида инновацион бизнес моделни ишлаб чиқиш ва амалга оширишни таъминлайдиган фаолият».

2. Стартапларнинг одатий тадбиркорликдан асосий фарқлари кўрсатиб берилди. Бизнингча, стартаплар қуйидаги ҳуқуқий белгилари билан бошқа турдаги тадбиркорлик субъектларидан фарқланади:

- инновацион фаолиятнинг алоҳида кўриниши;
- илмий-ижодий фаолият натижасида яратиладиган интеллектуал мулк натижаларининг мавжудлиги;
- юқори таваккалчилик хавф-хатарининг мавжудлиги;
- фаолиятининг бош мақсади фойда олиш, кенгайиш (маштаблашиш) билан бир қаторда ижтимоий-социал мақсадларни қўллаб-қувватлаши;
- инновацион инвестициянинг ташкилий-ҳуқуқий шакли;
- илмий-ижодий жараёнга ёинки интеллектуал мулк объектларига асосланган тадбиркорлик фаолияти;
- юридик шахс ёинки ЯТТ кўринишида стартаплар билан бирга стартап иштирокчиларнинг асосий қисми бўлган жисмоний шахслар тадбиркор сифатида давлат рўйхатидан ўтмасдан ўз фаолиятини олиб бориши.

3. Хорижий мамлакатлар тажрибаси ҳамда стартап бизнесини тартибга солувчи «Complexity Theory» (Мураккаблилик назарияси)га кўра стартаплар фаолияти мураккаб жараёни ва турли хил институтлардан иборатлигига қарамасдан миллий инновацион стратегиясида стартаплар фаолияти шаклланишида стартап, стартап фаолияти, стартап компанияси ва уни қўллаб-қувватлаш механизмлари (молиявий, ҳуқуқий, ташкилий)ни институционал қонунчилик билан тартибга солиш мақсадга мувофиқ, деган хулосага келинди.

4. Келгусида мамлакатимизда «Бир миллион дастурчи» лойиҳаси тўлақонли амалга оширилса, бунда стартаплар асосий драйвер ролини ўйнайди. Шу боис хорижий давлатлар тажрибасини таҳлил қилган ҳолда стартап ҳуқуқий мақомини Европа моделига асосланиб *стартап компания* сифатида талқин этиш мақсадга мувофиқ, деган хулосага келинди. Бунда стартап компания қуйидаги белгиларга эга бўлиши лозим, деган таклиф илгари сурилди:

биринчидан, Ўзбекистонда камида сўнгги 5 йил муддат ичида рўйхатдан ўтган юридик шахслар бўлиши;

иккинчидан, молиявий ҳисобот натижаларига кўра йиллик пул айланмаси базавий ҳисоблаш миқдорининг 500 бараваридан кам бўлиши;

учинчидан, асосан ёки фақат технологик таркибий қисмга эга хизматларни ва/ёки маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва тижоратлаштириш билан шуғулланиши;

тўртинчидан, йиллик молиявий ҳисоботга кўра, тадқиқот ва ишланмалар учун сарфланган харажатлар умумий харажатларнинг 15 фоизидан кам бўлмаслиги;

бешинчидан, интеллектуал мулкка бўлган ҳуқуқларнинг рўйхатдан ўтганлиги;

олтинчидан, юридик шахс устав капиталининг камида 70 фоизи жисмоний шахсларга қарашли бўлиши;

5. Мамлакатимизда стартап компания ўз фаолиятини амалга оширишда масъулияти чекланган жамият (МЧЖ) ташкилий-ҳуқуқий шаклини танлаш мақсадга мувофиқ, деган хулосага келинди. Бунда стартап лойиҳасига бўлган ҳуқуқлар (муаллифлик ва патент гувоҳномалари, тижорат ахбороти)ни пул баҳосидаги ҳисса кўринишида МЧЖ устав фондига киритиш лозимлиги асослантирилди.

6. Инновацион шартномалар моҳиятидан келиб чиққан ҳолда стартаплар фаолиятида ғоя босқичидан то стартапни тугатишгача бўлган муносабатларни тартибга солишда учта умумий шартномалар гуруҳи (*стартап лойиҳаларини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш*) орқали тизимлаштиришнинг асосий хусусиятлари асослантирилди.

7. Стартап лойиҳалари объектларини ишлаб чиқишда қўлланиладиган пудрат шартномалари бўйича инвестор томонидан стартап лойиҳаси натижасидаги ишланмаларга қўшган ҳиссасининг қайтмаслик таваккалчилигини олдини олишда пудратчининг айби бўлган ҳолларда у томонидан ҳақиқий зарардан ташқари бой берилган фойда ҳам қопланиши лозим, деган хулосага келинди.

8. Стартап лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишга оид шартнома конструкцияларини қўллашда технологиялар трансферига қуйидагича таъриф таклиф этилди: *«технологиялар трансфери – технологияларни технологиянинг эгаси бўлган шахсдан технология ва/ёки унинг таркибига нисбатан мулк ҳуқуқи ва мажбуриятни ифодалайдиган шартнома асосида бошқа шахсга ўтказиш жараёнидир».*

9. Интеллектуал мулк институтларининг моҳиятидан келиб чиққан ҳолда стартап объектларининг ҳуқуқий режими аниқланди. Стартап ишланма (объект)лар интеллектуал мулк ҳуқуқининг *муаллифлик ҳуқуқи, патент ҳуқуқи ва ноу-хау режими* орқали ҳуқуқий муҳофаза остига олинади, деган хулосага келинди.

10. Стартап лойиҳаларини молиялаштириш тўғрисидаги шартнома тузиш учун талабгор (жисмоний шахс ёки давлат муассасаси) алоҳида юридик шахс (компания) сифатида ҳаракат қилиши лозим, деган хулосага келинди.

11. *Стартаплар фаолиятини инвестициялашга* кўра инвестор томонидан фойда олиш мақсадида ижтимоий соҳа, тадбиркорлик, илмий ва бошқа фаолият турлари объектларига таваккалчиликлар асосида киритиладиган моддий ва номоддий бойликлар ҳамда уларга бўлган ҳуқуқлар, шу жумладан интеллектуал мулк объектларига бўлган ҳуқуқлар, шунингдек реинвестицияларни киритиш борасидаги ҳуқуқ ва мажбуриятларни назарда тутадиган жараён, деган хулосага келинди.

12. Стартаплар фаолиятида кенг қўлланиладиган краудфандинг шартномасига қуйидаги муаллифлик ёндашуви илгари сурилди: «*Краудфандинг шартномасига кўра инвестор қимматли қоғоз, улуш ёки рақамли ҳуқуққа эгалик қилиш мақсадида махсус платформа оператори ҳисоб рақамига пул маблағларини ўтказиш мажбуриятини олади, оператор эса тегишли маблағ эвазига инвестиция жалб қилган юридик шахсга қарашли бўлган қимматли қоғоз, улуш ёки рақамли ҳуқуқни инвестор номига ўтказиш ва расмийлаштириш мажбуриятини олади. Краудфандинг шартномаси ёзма (қоида тариқасида электрон) шаклда тузилади ва ваколатли давлат органи томонидан рўйхатга олинади*».

13. Хорижий мамлакатлар тажрибаси асосида юртимизда инновация ва стартапларни краудфандинг ёрдамида молиялаштиришда Россия моделини қўллаш мақсадга мувофиқлиги, бунда бир вақтнинг ўзида қонунчилигимизда *акциялаш, роялти* ҳамда *мукофотлаш* каби краудфандинг механизмларини ишлаб чиқиш даркорлиги тўғрисида хулосага келинди

14. Бизнес инкубатор ва стартап-акселераторлар стартапнинг муассислари бўлиш эвазига унинг фаолиятини молиялаштириш учун стартап лойиҳа эгаси ва инкубация ва акселерация ташкилотлари билан хизмат кўрсатиш бўйича битим тузилади. Бунда бизнес инкубатор ва стартап-акселераторлар томонидан стартап лойиҳани молиялаштириш венчур молиялаштиришни ўз ичига олиши лозим, деган хулосага келинди.

15. Давлат томонидан стартапларни молиялаштиришда танловлар ўтказиш орқали грант шартномаси тузилади. Унга мувофиқ стартап лойиҳаларни молиялаштиришда танлов ўтказувчи ташкилот, стартап лойиҳа муаллифи ва жамғарма (пул-маблағларни тасарруф этувчи) ўртасида тузиладиган кўп томонлама шартнома шартларига мувофиқ амалга оширилишини норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ёрдамида мустаҳкамлаш таклиф қилинди.

16. Стартапларни инвестициялаш (молиялаштириш) қуйидаги иккита шаклда амалга ошириш мақсадга мувофиқлиги тўғрисида хулосага келинди: *умумий шакл* (шахсий маблағлар, учинчи шахслар маблағлари эвазига молиялаштириш, қарз-кредит шартномалари, ҳомийлик маблағлари ва ш.к.) ҳамда *махсус шакл* (венчур молиялаштириш, краудфандинг, бизнес инкубаторлар, бизнес-ангеллар ва акселератор томонидан инвестициялаш, қарз банкноталари ва имтиёзли қимматли қоғозлар эмиссияси).

17. Мамлакатимизда рақамли иқтисодиётни ривожлантириш шароитида стартап тизимини йўлга қўйиш, инновацион маҳсулотлар ишлаб чиқаришни такомиллаштириш, шунингдек инновацияларни молиялаштиришнинг махсус шакллари *(краудфандинг, венчур (фондлар, бизнес-ангеллар, бизнес инкубатор ва акселераторлар) молиялаштириш)*ни амалга ошириш мақсадида *«Инвестиция жалб қилишнинг муқобил усуллари тўғрисида»ги* қонунни қабул қилиш мақсадга мувофиқлиги асослантирилди.

18. Стартаплар фаолиятига оид таваккалчиликка қуйидагича таъриф ишлаб чиқилди:*»Стартаплар фаолиятига доир таваккалчиликлар – стартап фаолият мақсадларига эриша олмаслик, шу жумладан стартап лойиҳанинг бажарилмаслиги эҳтимоли саналади».*

19. Инвесторнинг таваккалчилик хавф-хатарини бошқариш ва минималлаштириш усулларини қайд этган ҳолда *намунавий айирбошланадиган қарз шартномасини* ишлаб чиқиш ҳамда *краудфандинг механизмидан* фойдаланиш лозим, деган хулоса илгари сурилди.

20. Стартап экотизим субъектлари томонидан қонунийлик нуқтаи назаридан ҳаракат ёхуд умуман ҳаракатсизлик натижасида бошқа субъектларнинг ҳуқуқ ва манфаатларига зарар етказмаслик мақсадида *ҳалоллик, оқилоналик ва адолатлилик* тамойилига риоя қилишлари стартап таъсис ҳужжатлар ёки бошқа шартномалар билан қатъиян белгиланиши ҳақида хулосага келинди.

21. Стартап илмий ва инновацион жараёнларга асосланган тадбиркорлик фаолияти бўлганлиги боис (ижтимоий мақсадларни кўзлаган стартап бундан мустасно) бу соҳадаги ҳуқуқбузарликларга фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик чоралари белгиланиши мақсадга мувофиқлиги тўғрисида қарашлар аниқланди.

II. Тадқиқот натижалари бўйича қонунчилик нормаларини такомиллаштиришга қаратилган қуйидаги таклиф ва хулосалар ишлаб чиқилди:

22. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексини қуйидаги мазмундаги 366^1-модда билан тўлдириш таклиф этилди:

«366^1-модда. Шартнома тузиш бўйича музокара

Агар қонун ёки шартномада бошқача тартиб белгиланмаган бўлса, фуқаролар ва юридик шахслар шартнома тузиш бўйича музокаралар ўтказишда эркиндир. Фуқаролар ва юридик шахслар музокара ўтказганлик билан боғлиқ харажатларни мустақил равишда зиммаларига олади, шунингдек, келишувга эришмаганлик учун жавобгар бўлмайдилар.

Шартнома тузиш бўйича музокарага киришишда, уларни олиб бориш пайтида ва тугагандан сўнг томонлар инсофли ҳаракат қилишлари лозим. Хусусан, биринчи томон иккинчи томон билан келишувга эришиш нияти бўлмаса, шартнома тузиш ва музокара олиб боришдан ўзини тийиши лозим.

Шартнома тузиш бўйича музокарага оид инсофсиз ҳаракат ва ҳаракатсизлик рўйхати қонун ҳужжатлари билан белгиланади.

Шартнома тузиш бўйича музокара олиб боришда ва тўхтатишда инсофсизларча ҳаракат қилган томон бошқа томонга бунинг натижасида етказилган зарарни қоплашга мажбур.

Шартнома тузилган ёки тузилмаганлигидан қатъи назар, агар шартнома тузиш бўйича музокаралар олиб бориш пайтида биринчи томон бошқа томондан махфий бўлган тижорат ахборотни олган бўлса, у ушбу ахборотни ошкор қилмаслик ва уни ўз мақсадлари йўлида суиистеъмол қилмаслик мажбуриятини олади. Ушбу мажбурият бузилган тақдирда биринчи томон бошқа томонга махфий ахборотни ошкор қилиш ёки ундан ўз мақсадлари учун фойдаланиш натижасида етказилган зарарни қоплаши шарт.

Томонлар музокаралар ўтказиш тартиби тўғрисида шартнома тузишлари мумкин. Музокара шартнома қоидаларини бузганлик учун неустойка белгиланиши мумкин».

23. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексини қуйидаги мазмундаги 361^1-модда билан тўлдириш таклиф этилди:

«361^1-модда. Опцион ва опцион шартнома

Опцион деганда бир тарафнинг бошқа тараф (опционни сақловчи)га олдиндан келишилган тартиб, муддат ва шартлар асосида келгусида шартномани тузиш учун қайтариб бўлмайдиган офертани тақдим этиш эвазига бошқа тараф (опционни сақловчи)нинг келажакда шартнома тузиш ҳуқуқи тушунилади.

Опцион шартномаси — бир тараф (опционни сақловчи)нинг бошқа тарафдан ҳақ эвазига опцион шартномасида белгиланган ҳаракатларни (шу жумладан мол-мулкни топшириш ёки қабул қилиш, ишни бажариш, хизматлар кўрсатиш, пул тўлаш ва ҳоказо) бажаришни талаб қилади, бошқа тараф эса шартномада белгиланган ҳаракатларни бажариш мажбуриятини олади».

24. Ўзбекистон Республикасининг «Масъулияти чекланган ҳамда қўшимча масъулиятли жамиятлар тўғрисида»ги Қонунининг 7-моддаси олтинчи қисмини қуйидаги таҳрирда баён этиш таклиф этилди*: «жамият иштирокчиларининг сони эллик кишидан ошмаслиги лозим, венчур ва краудфандинг инвесторлари бундан мустасно».*

25. Ўзбекистон Республикасининг «Қимматли қоғозлар бозори тўғрисида»ги Қонунининг 21-моддаси тўртинчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этиш таклиф этилди: *«оддий акцияларни имтиёзли акцияларга, корпоратив облигацияларга (венчур инвесторлар учун корпоратив облигациялар бундан мустасно) ва бошқа қимматли қоғозларга айирбошлашга йўл қўйилмайди».*

26. Ўзбекистон Республикасининг «Инновацион фаолият тўғрисида»ги Қонунининг 3-моддаси 1-бандини стартап тушунчасига оид қуйидаги мазмундаги тўққизинчи хатбоши билан тўлдириш таклиф этилди: «*Стартап — инновацион ва технологик янгиликлардан иборат ишланмаларни жорий этиш ва амалга ошириш учун турли фаолият мақсадларини кўзлайдиган лойиҳа асосида кенгайтириладиган бизнес моделини танлаш учун мўлжалланган вақтинчалик тузилма ёинки оддий ширкат ёки жисмоний шахс кўринишидаги якка тартибдаги тадбиркор».*

27. Ўзбекистон Республикасининг «Инновацион фаолият тўғрисида»ги Қонунининг 12-моддасининг тўртинчи қисмини қуйидаги таҳрирда баён этиш таклиф этилди: *«Инновацион фаолият инновацияларни яратишга доир давлат буюртмаси доирасида Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан молиялаштирилган тақдирда, уларнинг натижалари давлатга тегишли бўлади. Давлат инновацион фаолият натижалари муаллифига инновация натижаларига нисбатан очиқ лицензия тақдим этиш мажбуриятини олади».*

28. Ўзбекистон Республикаси «Стартаплар тўғрисида»ги қонун лойиҳасини *«Стартаплар фаолиятига доир таваккалчиликлар, уларни баҳолаш ва камайтириш усуллари»* деб номланган махсус 8-боб билан тўлдириш таклиф этилди.

29. Ўзбекистон Республикаси «Стартаплар тўғрисида»ги қонун лойиҳасининг 19-моддаси иккинчи қисмини *«стартапларга молиявий кўмак кўрсатиш учун кафиллик хизматларини амалга ошириш»* мазмунидаги еттинчи хатбоши билан тўлдириш таклиф этилди.

30. Ўзбекистон Республикаси «Стартаплар тўғрисида»ги қонун лойиҳасининг 20-моддаси иккинчи қисмини *«кафиллик хизматлари»* мазмунидаги ўнинчи хатбоши билан тўлдириш таклиф этилди.

31. Ўзбекистон Республикаси «Стартаплар тўғрисида»ги қонун лойиҳасининг 27-моддасини қуйидаги мазмундаги учинчи қисм билан тўлдириш таклиф этилди: *«Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан молиялаштириладиган стартап лойиҳалари натижаларига нисбатан ҳуқуқ стартапга тегишли бўлади. Стартап давлатга стартап лойиҳалари натижаларига нисбатан очиқ лицензияни тақдим этиш мажбуриятини олади».*

32. Ўзбекистон Республикаси «Стартаплар тўғрисида»ги қонун лойиҳасини қуйидаги мазмундаги 27^1-модда билан тўлдириш таклиф этилди:

«27^1-модда. Стартаплар фаолиятига оид таваккалчилик

Стартаплар фаолиятига доир таваккалчиликлар – стартап фаолият мақсадларига эриша олмаслик, шу жумладан стартап лойиҳанинг бажарилмаслиги эҳтимолидир.

Стартаплар фаолиятига доир таваккалчиликлар ташкилий, молиявий, бозорга, тижоратга, саноатга, инвестицияга, сиёсатга оид ва экологик таваккалчиликлардан иборат бўлиши мумкин».

33. Ўзбекистон Республикаси «Стартаплар тўғрисида»ги қонун лойиҳасини қуйидаги мазмундаги 27^2-модда билан тўлдириш таклиф этилди:

«27^2-модда. Стартаплар фаолиятига оид таваккалчиликни баҳолаш ва камайтириш усуллари

Стартаплар фаолиятига доир таваккалчиликлар стартап экотизими субъектлари томонидан мустақил тарзда ёки тузиладиган шартномаларга мувофиқ бошқа шахслар томонидан аниқланади ва баҳоланади. Стартаплар фаолиятига оид таваккалчиликлар миллий ва хорижий ваколатли ташкилотлар томонидан стартап натижаларининг интеллектуал мулкка бўлган ҳуқуқларини юридик экспертизадан ўтказиш орқали аниқланиши ва баҳоланиши мумкин.

Стартап фаолиятига доир таваккалчиликларни камайтириш учун қуйидаги усуллардан фойдаланилади:

мажбуриятни бажаришни таъминлаш усуллари механизмларидан фойдаланиш;

стартап шериклар ўртасидаги мажбуриятларни тақсимлаш мақсадида оддий ширкат шартномаси механизмларини қўллаш;

стартап фаолиятини молиялаштириш тавакалчилигини камайтиришда краудфандинг механизмидан фойдаланиш;

стартап фаолиятига доир таваккалчиликларнинг ўрнини қоплаш учун суғурта қилиш механизмларидан фойдаланиш;

венчур инвесторларининг маблағларининг қайтмаслик таваккалчиликларини камайтириш учун шартли битимлар воситасидан фойдаланиш.

Стартаплар фаолияти таваккалчиликларини баҳолашда бой берилган фойда ҳисобга олинмайди».

34. Ўзбекистон Республикаси «Стартаплар тўғрисида»ги қонун лойиҳасини қуйидаги мазмундаги 27^3-модда билан тўлдириш таклиф этилди:

«27^3-модда. Стартап лойиҳаларини мажбурий суғурталаш

Давлат инвестиция дастурига кирган лойиҳалар, чет эл инвестициялари иштирок этган стартап лойиҳалар, шунингдек инвестиция лойиҳаси бўйича жалб этилган маблағлар давлат бюджети ҳисобидан, бюджетдан ташқари жамғарма маблағлари ҳисобидан ҳамда давлат кафил сифатида қатнашган қарз ва кредит маблағлари ҳисобидан амалга оширилган бўлса, стартап лойиҳалари бўйича фаолият ва унинг натижалари мажбурий равишда суғурталаниши шарт».

SCIENTIFIC COUNCIL No DSc.07/30.12.2019.Yu.22.01 FOR AWARDING SCIENTIFIC DEGREES AT TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

TOJIBOEV AKBAR ZAFAR O‘G‘LI

CIVIL LEGAL REGULATION OF STARTUPS’ ACTIVITY

12.00.03. – Civil law. Business Law.
Family Law. International Private Law

ABSTRACT
of doctoral (Doctor of Philosophy) dissertation on legal sciences

Tashkent – 2021

The theme of the doctoral dissertation (PhD) was registered at the Supreme Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan under the number B2020.4.PhD/Yu430.

The doctoral dissertation is prepared at Tashkent State University of Law.

The abstract of the dissertation is posted in three languages (Uzbek, English and Russian (resume)) on the website of the Scientific Council (www.tsul.uz) and informational and educational portal "Ziyonet" (www.ziyonet.uz).

Scientific supervisor:	**Okyulov Omanbay** Doctor of Science in Law, Professor
Official opponents:	**Samarhodjayev Batir Bilyalovich** Doctor of Science in Law, Professor
	Bozorov Sardor Sokhibjonovich Doctor of Philosophy in Law (PhD)
The leading organization:	Customs Institute of the State Customs Committee of the Republic of Uzbekistan

The defense of the dissertation will be held on May 19, 2021 at 2 p.m. on the session of the Scientific Council DSc.07/30.12.2019.Yu.22.01 at Tashkent State Law University. (Adress: 100047, Sayilgokh street, 35 Tashkent city. Phone: (99871) 233-66-36; fax: (998971) 233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

The doctoral dissertation is available at the Information-Resource Center of Tashkent State University of Law (registered under No.956), (Address 100047, Tashkent city, A.Timur street, 13. Phone: (99871) 233-66-36).

Abstract of the dissertation was submitted on April 30, 2021.

(Registry protocol №3 of April 30, 2021)

I.R. Rustambekov
Chairman of Scientific Council for awarding scientific degrees, Doctor of Science in Law, professor

D.Y. Khabibullayev
Scientific Secretary of Scientific Council for awarding scientific degrees, Doctor of Philosophy in Law, professor

S.S. Gulyamov
Chairman of Scientific Seminar under Scientific Council for awarding scientific degrees, Doctor of Science in Law, professor

INTRODUCTION (abstract of PhD thesis)

The actuality and relevance of the dissertation theme. In this rapid changing world, there has been detecting an active dynamics of startups to various sectors of the economy by the widespread use of scientific and technical achievements. Persuant to statistics, every year 100 million startups begin their activities in worldwide[1]. The success of these startups depends on a number of factors, such as the correct approbation of the startup idea, the selection of an effective business model, the availability of sufficient sources of funding, as well as the high level of risk. In particular, owing to proper operation of startups the value of the big companies escalated as follows: Bytedance – $ 140 billion, Uber - $ 90 billion, Airbnb - $ 85 billion, Didi Chuxing - $ 62 billion, SpaceX - $ 46 billion[2]. These numbers prove that startup activities have a positive impact on the economies of countries.

Huge attention has paid to scientific research in such areas as providing startups by legally, financially and organizationally in supporting startups around the world. Also, financing startups through certified business incubators and accelerators, business angels, venture investors, unicorns and risk management and its minimization and implementation of "smart regulation" models through the introduction of international economic law standards.

Extensive measures have taken on issues of the advanced study of the startups' activity, namely the study of its scientific and theoretical foundations, the formation of the legal framework on a systematic basis. Furthermore, the analysis and introduction of foreign experience in this area implemented in the further development of information technology, the widespread introduction of digital technologies to the various sectors of the economy. "Stimulation of research and innovation activities, creation of effective mechanisms for the implementation of scientific and innovative achievements" is one of the most important directions in the development of economic, scientific and educational spheres, and it is becoming more and more important[3].

This dissertation research to some extent serves to implement the tasks set out in the Civil code of the Republic of Uzbekistan (December 21, 1995), the laws "On limited liability and additional liability companies" (December 6, 2001), "On joint stock companies and protection of shareholders' rights" (May 6, 2014), "On guarantees of freedom of entrepreneurship" (May 2, 2012), the law "On securities market" (June 3, 2015), the law "On innovative activity" (July 24, 2020), the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan "On additional measures to improve the mechanisms of financing projects in the field of entrepreneurship and innovation" PD-5583 (November 24, 2018) and other relevant legislative acts.

---

[1] https://www.statista.com/topics/4733/startups-worldwide/#dossierSummary__chapter1

[2] https://www.statista.com/chart/19317/highest-valued-startup-companies-in-the-world

[3] Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PF-4947 of February 7, 2017 "On the Strategy of Actions for the Further Development of the Republic of Uzbekistan" // Collection of Legislative Acts of the Republic of Uzbekistan, 2017, No. 6, p.

The dependence of the research on the priority areas of development of science and technologies in the country. This research work was performed within the framework of the priority I. “Formation of a system of innovative ideas and ways to implement them in social, legal, economic, cultural, spiritual and educational development of an informed society and a democratic state” of the science and technology development of the Republic.

The extent of study of the problem. In Uzbekistan, although startup activities have not been the subject of independent research, many scientists have been working on improving the intellectual property law institutions of startups. In particular, O.Okyulov, I.Nasriev, B.Toshev, N.Imomov, V.Topildiev, Z.Akramkhodjaeva, L.Tashpulatova, A.Isfandiyorov, S.Safoeva, I.Rustambekov, A.Akhmedov, Q.Mehmonov, N.Raimova researched issues related to intellectual property, which is one of the foundations of startups[1]. General legal concept of startups and research on organizational and legal aspects of the activities of startups as innovative activities in Uzbekistan have studied by O.Okyulov and A.Akhmedov.

In the CIS countries M.Ishakov, A.Orlova, T.Bondarenko, E.Isaeva S.Evdokimova, M.Kobyshev, and V.Vernikov conducted on the economic and legal nature of startups, R.Yankovsky and D.Urganova studied on registration of startups, and its taxation issues[2].

Eric Ries, Steve Blank, Bob Dorf, Matt Bloomberg, Rob Walling, Bob Walsh, Miller Edwin, have analyzed the general aspects of the institute of startups in foreign countries. Some aspects on commercialization of startups, application of tax benefits, the issues on corporate governance in startups and protection of startups with intellectual property rights have been reserched by Gerard Halt, Bernhard Gold, Carlos Correa, Xavier Seuba, David Heller, Sylvain de Chadirac, Lana Halaoui, Camille Jouvet, James F Jordan, Kono Toshiyuki, Massimiliano Granieri, Andrea Renda, Stephen Barkoczy, Tamara Wilkinson. Some issues about management and technology transfer in startups’ have been extensively studied by Paolo Giudici, Peter Agstner, Joseph McCahery, G. Borello, E. Panova, E. Kirby, S. Worner, F. Bertoni and others[3].

Although these scientists studied some issues related to startup activities to some extent, today the main and current issues relating civil legal regulation of startup activities in our country have not entirely studied as a separate object of research.

Relation of the dissertation research with the research plans of the higher educational institution where the dissertation has performed. The research was carried out within the framework of the fundamental project numbered BF-1-012 “Improving the theoretical and methodological framework for creating a legal mechanism to increase the attractiveness of the investment climate and reduce risk” at the Tashkent State Law University.

[1] A complete list of the works of these scientists is given in the list of references used in the dissertation.
[2] A complete list of the works of these scientists is given in the list of references used in the dissertation.
[3] A complete list of the works of these scientists is given in the list of references used in the dissertation.

The aim of the research is to develop proposals and recommendations to improve the civil legal regulation of startups' activity in Uzbekistan.

Research tasks:

to determine scientific-theoretical views on the concept of startup and its legal nature;

to make recommendations on the formation of the legal status of the startup and the mechanism of legal regulation of its activities;

the analysis of issues of legal support of targeted influence on startup process stages;

to provide recommendations for improving the practice of applying contract designs for the development and implementation of startup projects;

to define the regulation of startup activities through the mechanisms of the institute of intellectual property law;

the development of proposals to improve the civil legal regulation of startup investment by comparing it with the legislation of foreign countries;

to study the issues of legal support for risk management and its minimization in the activities of startups;

to research on the responsibility and legal liability of startup ecosystem entities;

the development of proposals and recommendations on the main directions of improving the legal regulation of startups in the Republic of Uzbekistan.

The object of research is system of the socio-legal relations related to the civil legal regulation of startups in Uzbekistan.

The subject of research consists of normative legal acts aimed at civil legal regulation of startups, law enforcement practice, legislation and practice of foreign countries, as well as conceptual approaches, scientific-theoretical views and legal categories in the activities of startups.

Research methods. In the research a wide range of methods such as system-structural, comparative-legal, logical, clear sociological, complex study of scientific sources, induction and deduction, analysis of statistical data have implied.

The scientific novelty of the research is following:

the need to conclude an agreement between the startup project initiator and the Directorate on the participation of the startup project in the incubation or acceleration program is justified;

the venture investor (Directorate) may be a founder of the startup project in the case of venture financing of a startup project is justified;

the fact that the financing of startup projects can be recognized as a multilateral agreement between the customer, the applicant (applicant) and the fund is justified;

the applicant (individual or public institution) must act as a separate legal entity (company) in order to conclude a contract for financing startup projects is justified;

the results must be owned by the state in the event that the state order for the creation of innovations is financed from the State budget it is justified.

Practical results of the research are as follows:

to determine the position of startups in the introduction and implementation of innovations, based on the need to strengthen the concept of startups with the Law “On innovative activity” with the development of an author's definition;

the national innovation strategy has developed proposals to improve the draft law “On startups” in the regulation of institutional legislation, including the formation of startups, startup activities, startup company and its support mechanisms (financial, legal, organizational);

according to the analysis of foreign countries’ experience the definition of the legal status of a startup in our country is based on the interpretation of the European model as a startup company;

the need to adapt the Law “On alternative methods of investment attraction” was proposed in order to improve the production of innovative products in the digital economy, as well as the implementation of special forms of innovation financing (crowdfunding, venture financing (funds, business angels, business incubators and accelerators));

the proposals for improving the concept of crowdfunding agreement in the formation of alternative institutions for financing the activities of startups, the conceptual framework for its conclusion and registration was developed;

the proposal was developed to strengthen the civil legislation with the rules of the convertible debt/note, which are widely used in venture investment in startups.

Reliability of research results. The results of the study have conducted in accordance with foreign and national legislation, the experience of developed countries, law enforcement practice, the results of statistical analysis have summarized and been documented, the conclusions, proposals and recommendations were tested and published in leading national and foreign publications, approved by the competent authorities and put into practice.

Scientific and practical significance of research results. The scientific significance of the research lies in the fact that its scientific conclusions and practical recommendations can be used in research on legal regulation of startups, as well as in the teaching and legal enrichment of legal disciplines such as “Investment law”, “Civil law”, “Information law”.

The practical significance of the research results is determined by the fact that it can be used to improve the normative and legal acts governing the legal regulation of startups’ activities, the practice of law enforcement, as well as the practice of startups.

Implementation of research results. The scientific results of the research were used as follows:

the proposal on the need for an agreement between the initiator of the startup project and the Directorate on participation in the incubation or acceleration program of the startup project used in the development of paragraph 40 of No. 589 Decree of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated July 15, 2019 (reference of the Department for legal provision of the Cabinet of Ministers of the Republic No. 12/20-6 of July 3, 2020). The adoption

of this proposal served effectively regulate the relationship to conclude an agreement on the participation of the startup project in the incubation and acceleration program;

the proposal to include the venture investor (Directorate) as the founders of the startup project in venture financing of the startup project, used in the development of first part of paragraph 53 of No. 589 Decree of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated July 15, 2019 (reference of the Department for legal provision of the Cabinet of Ministers of the Republic No. 12/20-6 of July 3, 2020). The implementation of this proposal served to minimize the risks of venture investors and effectively protect their rights;

the proposals on financing of startup projects can be recognized as a multilateral agreement between the customer, the applicant and the fund used in the development of paragraph 25 of No. 133 Decree of the Cabinet of Ministers of the Republic Uzbekistan dated March 9, 2020 (reference of the Department for legal provision of the Cabinet of Ministers of the Republic No. 12/20-6 of July 3, 2020). The implementation of this proposal served to create conditions for more effective introduction of innovations in industries and sectors along with the establishment of procedures in concluding contracts for financing the activities of startups;

the proposals on the applicant (individual or public institution) must act as a separate legal entity (company) in order to conclude a contract for financing startup was used in the development of paragraph 25 of No. 133 Decree of the Cabinet of Ministers of the Republic Uzbekistan dated March 9, 2020 (reference of the Department for legal provision of the Cabinet of Ministers of the Republic No. 12/20-6 of July 3, 2020). The implementation of this proposal served to ensure that startups as a structure have full access to civil relations, as well as to ensure the rights of third parties (investors, partners, etc.);

the proposals on the results must be owned by the state in the event that the state order for the creation of innovations is financed from the state budget was used in the development of article 12 of the Law of the Republic of Uzbekistan dated July 24, 2020 No. LRU-630 (reference of the Committee on Judicial Issues and Combating Corruption of the Senate of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan No. 5 of January 19, 2021). The implementation of this proposal served to develop legal solutions on the state order for the development and implementation of startup projects.

Approbation of research results. The results of the study were discussed at 3 international and 4 national scientific conferences and seminars.

Publication of research results. A total of 17 scientific papers on the research topic, including 8 articles (1 foreign journal) were published in the publications recommended for publication of the main scientific results of the dissertation of the SAC.

Structure and volume of the dissertation. The structure of the dissertation consists of an introduction, 3 chapters, a conclusion, a list of references and appendix. The volume of the dissertation is 152 pages.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

In the **introductory part of the dissertation,** the relevance and necessity of the research topic, the relevance of the research to the main priorities of the development of science and technology, the degree to which the problem was studied, the relevance of the dissertation to the research institution, goals and objectives and the subject, methods, scientific novelty and practical result of the research, reliability of the research results, scientific and practical significance of the research results, their introduction, approbation of the research results, publication of the results, scope and structure of the dissertation has been presented.

The first chapter of the dissertation was entiteled **"Genesis and evolution of startups in the infrastructure of innovation"**. It analyzes the scientific and theoretical views on the concept of startup and its legal nature, the legal status of startups and the formation of the mechanism of legal regulation of startups, and legal ensuring of targeted influence on the stages of the startup process.

The researcher concerned with the analysis of the concept of startup by numerous economists (S. Blank, D. Bennett, I. Moroni, E. Ries, V. Vernikov, T. Bondarenko, E. Isaeva, M. Ishakov, A. Orlova) and legal scholars (Tondo-Kramer, Kyle, Monroe-Sheridan, A. Reid, Bernhard Gold, Paolo Giudici, Peter Agstner, O. Okyulov, A. Akhmedov), used their views and opinions and entered into a debate with them. The following authorship description was given to the concept of the startup and startup activity:

"Startup is a temporary structure or partnership or a sole proprietorship in the form of individual, designed to select a business model that can be expanded on the basis of a project that pursues different business objectives for the introduction and implementation of innovations and technological innovations".

"Startup activity is a type of innovative activity that ensures the development and implementation of an innovative business model in high-risk conditions".

The researcher concluded that startups *depending on the purpose of the activity* can be used for business or social purposes, and *depending on the subject of law* can operate in the form of a structure (legal entity), sole proprietorship or an individual. On this and other grounds, the dissertation analyzes the differences between startups and sole proprietorship and reveals their specific features.

The researcher noted that there are three models of this issue in the world after analyzing the legal status of startups in the US, Israel, the Republic of Korea, France and Europe. There are such types as "startup company" according to the European model, "young innovative company" and "social startups" according to the French model, "small innovative enterprises" and "investment companies" according to the US model.

Analyzing the experience of foreign countries, the researcher concluded to interpret the legal status of a startup in our country as a "startup company" based on the European model. In dissertation, the startup company suggested to have the following characteristics:

first, the presence of legal entities registered in Uzbekistan the last 5 years;

second, according to the results of the financial statements, the annual turnover should be less than 500 times the basic calculation amount;

third, deals with mainly or exclusively production of services and/or products of a technological component and their commercialization;

fourth, according to the annual financial report, the expenditures for research and development should not be less than 15% of the total expenditures;

fifth, the registration of intellectual property rights;

sixth, at least 70% of the charter capital of a legal entity belongs to individuals;

In dissertation, the legal status of startups in the country in recent years, the spontaneous manifestation of sources regulating the startup process in the formation of the legal regulation mechanism, and most importantly, the lack of full coverage and regulation of startup relations with current legislation are reasoned with the need to adopt new and effective regulation relative to the field. Making legislation, which regulates startup activities in Uzbekistan, as well as identifying important areas and principles of legislation on startups, the legislation should be consistent with innovation and startup activities and the need to promote development of startup activities was analyzed relying on the experience of developed countries (USA, Republic of Korea, England, Germany, France, etc.).

The research sets fourth that the activities of startups are a complex process and consist of different institutions. Despite the fact that according to the experience of foreign countries and the "Complexity Theory" that regulates the startup business it is concluded that in the formation of the activities of startups in the national innovation strategy, it is expedient to regulate the startup, startup activities, startup company and its support mechanisms (financial, legal, organizational) by institutional legislation. In this regard, the researcher argues that in order to determine the development and prospects of startups, it is necessary to improve the content and scope of the draft law "On Startups", aimed at direct legal regulation of startups in our country.

The dissertation work states that a startup consists of five stages in terms of attracting investment, including views of a group of scientists (B. Halt Jr., Eric Ries, Steve Blank, Bob Dorf, Matt Bloomberg, Rob Walling, Bob Walsh, O. Okyulov) seed or early startup stage, startup stage, growth stage, expansion stage, exit stage.

Due to the classification of relationships that arise in the startup stages, the researcher concluded that startup projects are the object of civil law.

The researcher also concluded that it is expedient to choose the organizational and legal form of a limited liability company (LLC) in the implementation of the activities of a startup company in our country. It is justified that the rights to the startup project (copyright and patent certificates, commercial information) should be included in the charter capital of the LLC in the form of a monetary contribution. At the same time, the dissertation identifies the legal features of M&A transactions concluded at different stages of startups.

The second chapter was entitled **"Application of civil legal institutions in the organization of startups"**. It deals with the application of contract

constructions for the development and implementation of startup projects, regulation of startup activities through the mechanisms of intellectual property law, as well as civil regulation of startup investment.

According to the researcher, the contractual-legal relations used in the activities of startups are essentially and structurally similar to innovation contracts, so most of the relations of startups are regulated because of innovation contracts. Therefore, based on the nature of innovative contracts, the dissertation substantiates the main features of systematization in the activities of startups from the stage of ideas to the end of the startup through three general groups of contracts (*development, implementation and development and implemenation startup projects*). In this case, the study of the legislation of foreign countries, such as the United States, France, Germany, the Republic of Korea, the contract of scientific research, experimental design and technological work, authorship agreements *in the development of startup projects*; financing, service contracts and "technology transfer" based on the transfer of rights to other persons, license agreements *in the implementation of startup projects*; startup acceleration, business incubation agreements, and options in the development and implementation of startup projects have been analysed in the dissertation.

According to the researche along with the existing agreements in civil legislation (research, development and technological work, copyright agreements) the institute of preliminary contracts and technology transfer processes are especially important in the development and implementation of startup projects and this process plays an important constructive role in concluding contracts that represent the future rights and obligations of the startup and its participants. In order to further improve the institution of the preliminary contracts between startups and participants of civil legal relations the researcher proposes to enrich the norms of options and option contracts with article 361^1 of the Civil code of the Republic of Uzbekistan. The researcher argues that options can be used in the activities of startups both civil and labor legal relations.

The dissertation analyzes the main criteria and essence of technology transfer activities in the implementation of startup projects on the basis of the views and opinions of scientists such as C.Correa, H.Seuba, K.Toshiyuki, G.Halt Jr. The researcher proposed the following definition of technology transfer in the application of contract constructions for the development and implementation of startup projects: *"technology transfer is the process of transferring technology from the owner of the technology to another person on the basis of a contract that represents the property rights and obligations in respect of the technology and / or its components"*.

In the dissertation, the legal regime of startup objects was determined based on the nature of intellectual property institutions. It was concluded that startup developments (objects) are protected by intellectual property rights through copyright, patent law and know-how regimes.

The dissertation develops an author's definition of the concept of investing startups' activity and concludes that investing (finance) startups in the following two forms: general form (personal funds, third-party financing, loan agreements,

sponsorship, etc.) and special form (venture capital financing, crowdfunding, investment by business incubators, business angels and accelerators, issuance of banknotes and preferred securities).

In addition, the dissertation includes all types of crowdfunding financing of startup projects or/and innovative activities *(donation-based crowdfunding, reward based crowdfunding, credit based crowdfunding, equity crowdfunding, royalty crowdfunding)* and in the formation and development of the class of startups in our national economy the need to improve crowdfunding financing tools is justified through the legislation and experience of foreign countries such as the USA, Great Britain, France, Spain and Russia. Based on the experience of foreign countries, the researcher concluded that in our country it is expedient to use the Russian model of financing innovation and startups through crowdfunding, while simultaneously to develop crowdfunding mechanisms in our legislation, such as share, royalty and reward based crowdfunding.

The researcher has developed the following author's definition of crowdfunding contract, which is widely used in the activities of startups: *under the crowdfunding agreement, the investor is obliged to transfer money to the account of a special platform operator in order to acquire a security, share or digital right, and the operator is a legal entity that lends money to an investor. will be obliged to formalize. The crowdfunding agreement is made in writing (as a rule, electronic) and registered by the authorized state body.*

The dissertation defines the legal status of business angels in order to effectively launch the system of venture financing in the country and further expand the number of subjects of this class, improving investment mechanisms by business incubators and startup accelerators, as well as the implementation of alternative financing methods, such as venture financing, equity-based crowdfunding through convertible debt agreements and in order to revitalize the startup system in the development of the digital economy in our country, to further improve the production of innovative products it is concluded to develop a law "On alternative methods of attracting investment".

The third chapter was entitled **"Forming a mechanism of civil legal influence in ensuring the effectiveness of startups"**. It analyzes the legal support of risk management and minimization in the activities of startups, the responsibility and legal responsibility of startup ecosystems and the main directions of improving legal regulation of startups in Uzbekistan.

The dissertation defines the risks associated with the activities of startups as follows: *"risks related to the activities of startups - the probability of failure to achieve the objectives of the startup, including the failure of the startup project".* The legal means of risk management and minimization of it in the activities of startups are listed by analyzing and discussing the views and opinions of lawyers (G.B. Halt Jr., N.Zaychenko, R.Yankovsky, O.Okyulov, N.Imamov, K.Mehmonov). On this basis, the author proposes to conditionally allocate legal means to manage and reduce startup risks in the following groups: *due diligence mechanism, which provides for the inspection of the intellectual property of startups and the determination of their profitability; methods of ensuring the*

fulfillment of obligations (Surety); contractual constructions and conditional agreements (public tender, grant agreement, simple partnership, Convertible debt / note).

The dissertation separately discusses the three terms of the Convertible debt/note, which are exchanged to compensate for the risk of the initial venture investor - *maturity date, discount, and valuation limit*. The author concludes that it is necessary to develop a model of convertible debt and use the crowdfunding mechanism to manage and minimize the investor's risk. *The Association for Professional Elite Taxi vs. Uber Systems Spain SL, the association for the establishment of a tourism profession in Airbnb Ireland, Powa Technologies of the United Kingdom, the joint-stock company "Rosnano" , Kathryn Loewen v Control Mobile into and foreign lawsuits such as Apple v Samsung* and other national lawsuits have been studied and analyzed in order to determine the limits of the responsibility of subjects of startup ecosystem and legal liability.

According to the author, it is preferable to improve the legal framework for civil and legal regulation of startups in Uzbekistan in the following areas: *a) defining the position of startups in the implementation of innovation policy.* The dissertation concludes to define the position of startups in the implementation of innovation policy, as well as separately from the basic law of our country in the field of innovation. In this regard, the author proposes to supplement article 3 of the law of the Republic of Uzbekistan "On innovative activity" with the concept of startup. *b) further optimization of the legal protection of intellectual property results.* The dissertation notes the expediency of using the experience of the USA in the implementation of the results of innovation and startup activities, funded by the state in our country. In this regard, it is necessary to amend the Law "On innovative activity" and the draft law "On startups" to include a separate rule on the financing of startup projects by the state. In particular, it is effecient to include norms in the seventh paragraph of article 12 of the law of the Republic of Uzbekistan "On innovative activity" and the draft law of the Republic of Uzbekistan "On start-ups" on developing the legal norms on distributing the right to the results of startup and the financing of innovations financed from the state budget. *c) Improving the institution of pre-contract negotiation in startup activities.* In this regard, the main aspects of institutions such as the memorandum of understanding in the field of start-up and investor relations, the Memorandum of Understanding, the Letter of Intent, and other statutory institutions of the contractual law, Shareholders' agreement, non-disclosure agreement (NDA), as well as the need to further improve the types of contracts in our legislation, as well as the prospects of startup technology in the market, due diligence are analyzed. The author believes that in order to improve the institution of pre-contractual negotiations in the activities the Civil code of the Republic of Uzbekistan should be supplemented with Article 366^1 on pre-contractual negotiations. *d) improving the system of state support for startups.* The research work analyzed the need to create favorable legal, economic and organizational conditions to stimulate startup activities, to finance innovative projects and new developments, to provide tax, customs benefits and preferences to the subjects of innovative activities.

CONCLUSION

The following scientific-theoretical and practical proposals and conclusions were developed as a result of research on Civil legal regulation of startups' activity:

I. Scientific-theoretical conclusions:

1. The concept of startup and startup activity is developed by the author as follows: "Startup is a temporary structure or partnership or a sole proprietorship in the form of individual, designed to select a business model that can be expanded on the basis of a project that pursues different business objectives for the introduction and implementation of innovations and technological innovations". It is concluded that startups *depending on the purpose of the activity* can be used for business or social purposes, and *depending on the subject of law* can operate in the form of a structure (legal entity), sole proprietorship or an individual.

"Startup activity is a type of innovative activity that ensures the development and implementation of an innovative business model in high-risk conditions".

2. The main differences of startups from simple entrepreneurship are listed. In our opinion, startups differ from other types of business entities by the following legal characteristics:

- a separate type of innovative activity;
- existence of results of intellectual property created as a result of scientific and creative activity;
- existence of high risk;
- the main purpose of its activities is to profit, expand (scale) as well as support social goals;
- one of the organizational and legal forms of innovative investment;
- entrepreneurial activity based on the scientific and creative process or objects of intellectual property;
- in the form of a legal entity or an individual enterpreneur, individuals who are a major part of the startup participants together with startups appear as an entrepreneur without the state registration.

3. It is concluded that despite the fact that the activities of startups are a complex process and consist of different institutions according to the experience of foreign countries and the "Complexity theory" that regulates the startup business, for the formation of the activities of startups in the national innovation strategy, it is expedient to regulate the startup, startup activities, startup company and its support mechanisms (financial, legal, organizational) by institutional legislation.

4. In future startups will play a key role if the project "One million coders" is fully worked in our country. Therefore, analyzing the experience of foreign countries, it is concluded to interpret the legal status of a startup as a startup company based on the European model. In dissertation, the startup company suggested to have the following characteristics:

first, the presence of legal entities registered in Uzbekistan the last 5 years;

second, according to the results of the financial statements, the annual turnover should be less than 500 times the basic calculation amount;

third, deals with mainly or exclusively production of services and/or products of a technological component and their commercialization;

fourth, according to the annual financial report, the expenditures for research and development should not be less than 15% of the total expenditures;

fifth, the registration of intellectual property rights;

sixth, at least 70% of the charter capital of a legal entity belongs to individuals/

5. It is concluded to choose the organizational and legal form of a limited liability company (LLC) in the implementation of the activities of a startup company in our country. It is justified that the rights to the startup project (copyright and patent certificates, commercial information) should be included in the charter capital of the LLC in the form of a monetary contribution.

6. Based on the nature of innovative contracts the dissertation substantiates the main features of systematization in the activities of startups from the stage of ideas to the end of the startup through three general groups of contracts (*development, implementation and development and implemenation startup projects*).

7. Under the contracts used in the development of startup projects, it is concluded that in addition to the actual damage, the investor should be compensated for forgone benefit in case of the contractor's fault in preventing the risk of non-return of the investor's contribution to the development of the startup project.

8. The definition of technology transfer in the application of contract constructions for the development and implementation of startup projects is proposed as follows: *"technology transfer is the process of transferring technology from the owner of the technology to another person on the basis of a contract that represents the property rights and obligations in respect of the technology and / or its components".*

9. The legal regime of startup objects is determined based on the nature of intellectual property institutions. It is concluded that startup developments (objects) are protected by intellectual property rights through copyright, patent law and know-how regimes.

10. The applicant (individual or public institution) must act as a separate legal entity (company) in order to conclude a contract for financing startup projects is concluded.

11. It is concluded investing startups is the process that material and intangible assets included in the social sphere, business, scientific and other activities on the basis of risks for the benefit of the investor, as well as rights to them, including intellectual property rights, as well as the contract which establishes rights and obligations on reinvesting.

12. The author's approach on crowdfunding contract is developed as follows: *under the crowdfunding contract, the investor is obliged to transfer money to the account of a special platform operator in order to acquire a security, share or digital right, and the operator is a legal entity that lends money to an investor.*

will be obliged to formalize. The crowdfunding contract is made in writing (as a rule, electronic) and registered by the authorized state body.

13. Based on the foreign countries' experience, it is concluded to use the Russian model of financing innovation and startups through crowdfunding, while simultaneously to develop crowdfunding mechanisms in our legislation, such as share, royalty and reward based crowdfunding.

14. Business incubators and startup accelerators can conclude a service agreement with the owner of the startup project to finance its activities in exchange for being the founders of a startup. It is concluded that the financing of a startup project by a business incubator and startup accelerators should include venture financing.

15. Funding of startups by the state is concluded through a grant agreement. In accordance with it, it is proposed to strengthen the implementation of the financing of startup projects in accordance with the terms of the multilateral contract between the tender organization, the author of the start-up project and the fund (fund manager) with the help of legal documents.

16. The dissertation concludes that investing (finance) startups in the following two forms: general form (personal funds, third-party financing, loan agreements, sponsorship, etc.) and special form (venture capital financing, crowdfunding, investment by business incubators, business angels and accelerators, issuance of banknotes and preferred securities).

17. In order to establish a startup system in the development of the digital economy in the country, to improve the production of innovative products, as well as to implement special forms of financing innovation (crowdfunding, venture financing (funds, business angels, business incubators and accelerators)) the adoption of the law "On alternative methods" is justified.

18. The concept of the risks associated with the activities of startups is defined as follows: *"risks related to the activities of startups - the probability of failure to achieve the objectives of the startup, including the failure of the startup project".*

19. It was concluded to develop a model convertible debt and use the crowdfunding mechanism as to manage and minimize the risk of the investor.

20. It is concluded that the adherence to the principles of *honesty, reasonableness and fairness* by startup ecosystem entities in order not to harm the rights and interests of other entities as a result of legal action or general inaction is strictly defined by startup founding documents or other agreements.

21. Since the startup is an entrepreneurial activity based on scientific and innovative processes (except for socially oriented startups), the views on the expediency of establishing civil liability measures for violations in this area were identified.

II. The following suggestions and conclusions are developed to improve the legislation based on the results of the study:

22. It is proposed to supplement the Civil code of the Republic of Uzbekistan with article 366^1 as follows.

"Article 366^1. Negotiations on the conclusion of the contract

Unless otherwise provided by law or the contract, citizens and legal entities are free to negotiate a contract. Citizens and legal entities shall bear the costs of negotiations independently and shall not be liable for failure to reach an agreement.

In negotiations on the conclusion of a contract, their delivery, and after the expiration of the contract, the parties must act fairly. In particular, if the first party does not intend to reach an agreement with the second party, it is necessary to conclude a contract and negotiate.

Negotiations on the conclusion of the contract on unfair actions and the list of inactions shall be established by law.

A party who acted dishonestly during the negotiation and termination of the contract shall be obliged to compensate the other party for the damage caused as a result.

Whether or not a contract has been entered into, if, during the negotiation of the contract, the first party has received confidential trade information from the other party, it shall not disclose this information and shall not abuse it for its own purposes. In case of violation of this obligation, the first party must compensate the other party for the damage caused by the disclosure of confidential information or its use for its own purposes.

The parties may conclude an agreement on the procedure for negotiations. A penalty may be imposed for violation of the rules of the negotiated agreement".

23. It is proposed to supplement the Civil code of the Republic of Uzbekistan with article 361^1 as follows:

"Article 361^1. Option and option contract

An option is the right of one party to enter into a contract with another party (option holder) in the future in exchange for a non-refundable offer to enter into a contract in the future on the basis of previously agreed procedures, terms and conditions.

An option contract is a contract that requires one party (custodian of the option) to perform the actions specified in the option contract (including the transfer or acceptance of property, work, services, payment, etc.) for a fee. is forced to perform its movements".

24. It is proposed to amend part 6 of article 7 of the law of the Republic of Uzbekistan "On limited liability and additional liability companies" as follows: *"The number of participants should not exceed fifty, with the exception of venture and crowdfund investors".*

25. It is proposed to amend the fourth part of article 21 of the law of the Republic of Uzbekistan "On the security market" as follows: *"Conversion of ordinary shares into preferred shares, corporate bonds (except for corporate bonds for venture investors) and other securities is not allowed".*

26. It is proposed to supplement with ninth paragraph of first part of article 3 of the law of the Republic of Uzbekistan "On innovative activity" as follows: *"Startup is a temporary structure or partnership or a sole proprietorship in the form of individual, designed to select a business model that can be expanded on*

the basis of a project that pursues different business objectives for the introduction and implementation of innovations and technological innovations".

27. It is proposed to amend the forth part of article 12 of the law of the Republic of Uzbekistan "On innovative activity" as follows: *"If the innovative activity is financed from the State budget of the Republic of Uzbekistan within the framework of the state order for the creation of innovations, their results will belong to the state. The state undertakes to issue an open license to the author of the results of innovative activities in relation to the results of innovations".*

28. It is proposed to include a special chapter 8 in the draft law of the Republic of Uzbekistan "On startups" entitled *"Risks for startups, methods of their assessment and mitigation".*

29. It is proposed to supplement with the seventh paragraph of second part of article 19 of the draft Law of the Republic of Uzbekistan "On startups" as follows: *"Implementation of guarantee services to provide financial assistance to startups".*

30. It is proposed to supplement with the tenth paragraph of second part of article 20 of the draft Law of the Republic of Uzbekistan "On startups" as follows: *"Warranty services".*

31. It is proposed to supplement the third part of article 27 of the draft law of the Republic of Uzbekistan "On startups" as follows: *"Startup projects can be financed from the state budget. The right to the results of start-up projects financed from the state budget belongs to the start-up. The startup is obliged to provide the state with an open license for the results of startup projects".*

32. It is proposed to supplement article 27^1 of the draft law of the Republic of Uzbekistan "On startups" as follows:

"Article 27^1. Risks for startups

Risks for startups - failure to achieve the goals of the startup, including the possibility of failure of the startup project.

Startup risks can include organizational, financial, market, commercial, industrial, investment, policy, and environmental risks".

33. It is proposed to supplement article 27^2 of the draft law of the Republic of Uzbekistan "On startups" as follows:

"Article 27^2 Risk assessment and mitigation methods for startups

Risks for the activities of startups are identified and assessed independently by the subjects of the startup ecosystem or by other persons in accordance with the concluded contracts. Risks in the activities of startups can be identified and assessed by national and foreign competent organizations through a legal examination of the rights of startup results to intellectual property.

The following methods are used to reduce the risks of innovation:

use of mechanisms of methods of ensuring the fulfillment of obligations;

use of simple company contract mechanisms to distribute obligations between startup partners;

use of insurance mechanisms to cover the risks of start-up activities;

use of conditional transactions to reduce the risk of irreversibility of funds of venture investors;

The lost profits are not taken into account when assessing the risks of startups".

34. It is proposed to supplement article 27^3 of the draft law of the Republic of Uzbekistan "On startups" as follows:

"Article 27^3. Compulsory insurance of startup projects

The startup activity and its results must be compulsorily insured if projects include the state investment program, with foreign investment, as well as funds raised under the investment project are implemented at the expense of the state budget, extra-budgetary funds and loans and credits from the state as a guarantor".

НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.07/30.12.2019.Yu.22.01 ПО ПРИСУЖДЕНИЮ УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ ТАШКЕНТСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ ЮРИДИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ

ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

ТОЖИБОЕВ АКБАР ЗАФАР УГЛИ

ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТАРТАПОВ

12.00.03 – Гражданское право. Предпринимательское право.
Семейное право. Международное частное право

АВТОРЕФЕРАТ
диссертации доктора философии по юридическим наукам (Doctor of Philosophy)

Ташкент – 2021

Тема диссертации доктора философии (Doctor of Philosophy) зарегистрирована Высшей аттестационной комиссией при Кабинете Министров Республики Узбекистан за №B2020.4.PhD/Yu430.

Диссертация выполнена в Ташкентском государственном юридическом университете.

Автореферат диссертации размещен на трех языках (узбекском, русском, английском (резюме)) на веб-сайте Научного совета (www.tsul.uz) и Информационно-образовательном портале «Ziyonet» (www.ziyonet.uz).

Научный руководитель:	**Окюлов Омонбай** доктор юридических наук, профессор
Официальные оппоненты:	**Самарходжаев Батыр Биляловичa** доктор юридических наук, профессор
	Бозоров Сардор Сохибжонович доктор философии по юридическом наукам (PhD)
Ведущая организация:	Таможенный институт Государственного таможенного комитета Республики Узбекистан

Защита диссертации состоится «19» мая 2021 года в 14:00 на заседании Научного совета DSc.07/30.12.2019.Yu.22.01 при Ташкентском государственном юридическом университете (Адрес: 100047, г. Ташкент, улица Сайилгох, 35. Тел.: (99871) 233-66-36; факс: (99871) 233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Ташкентского государственного юридического университета (зарегистрировано за № 956). (Адрес: 100047, г. Ташкент, ул. Амира Темура, 13. Тел.: (99871) 233-66-36).

Автореферат диссертации разослан «30» апреля 2021 года.

(протокол реестра № 3 от «30» апреля 2021 года).

И.Р. Рустамбеков
Председатель Научного совета по присуждению ученых степеней, доктор юридических наук, профессор

Д.Ю. Хабибуллаев
Научный секретарь Научного совета по присуждению ученых степеней, кандидат юридических наук, профессор

С.С. Гулямов
Председатель Научного семинара при Научном совете по присуждению ученых степеней, доктор юридических наук, профессор

ВВЕДЕНИЕ (аннотация диссертации доктора философии (PhD))

Целью исследования является разработка предложений и рекомендаций по гражданско-правовому регулированию деятельности стартапов в Узбекистане.

Объектом исследования является система отношений, связанных с гражданско-правовым регулированием стартапов в Узбекистане.

Предмет исследования являются нормативно-правовые акты, направленные на гражданско-правовое регулирование стартапов, правоприменительная практика, законодательство и практика зарубежных стран, а также концептуальные подходы, научно-теоретические взгляды и правовые категории в деятельности стартапов.

Научная новизна исследования заключается в следующем:

обоснована необходимость заключения договора между инициатором стартап-проекта и Дирекцией об участии в программе инкубации или акселерации;

обосновано, что в случае венчурного финансирования стартап-проекта венчурный инвестор (Дирекция) может входить в круг учредителей стартап-проекта;

обосновано, что финансирование стартап-проектов можно признать многосторонним соглашением между заказчиком, претендентом и фондом;

обосновано, что претендент (физическое лицо или государственное учреждение) должен действовать как отдельное юридическое лицо (компания) для заключения договора о финансировании стартап-проектов;

обосновано, что при финансировании из государственного бюджета государственного заказа на создание инноваций, их результаты должны принадлежать государству.

Внедрение результатов исследования. На основе полученных научных результатов исследования по гражданско-правовому регулированию деятельности стартапов были разработаны и внедрены следующие предложения:

предложение о необходимости заключения договора между инициатором стартап-проекта и Дирекцией об участии в программе инкубации или акселерации было использовано при разработке пункта 40 Постановления Кабинета Министров Республики Узбекистан «О мерах по организации деятельности технологического парка программных продуктов и информационных технологий» от 15 июля 2019 года № 589 (Акт Управления юридическим обеспечением Кабинета Министров Республики Узбекистан от 3 июля 2020 года №12/20-6). Внедрение данного предложения способствовало эффективному правовому регулированию отношений по заключению сделок для участия стартап-проекта в программе инкубации и акселерации;

предложение о том, что в случае венчурного финансирования стартап-проекта венчурный инвестор (Дирекция) может входить в круг учредителей стартап-проекта было использовано при разработке пункта 53 Постановления

Кабинета Министров Республики Узбекистан «О мерах по организации деятельности технологического парка программных продуктов и информационных технологий» от 15 июля 2019 года № 589 (Акт Управления юридическим обеспечением Кабинета Министров Республики Узбекистан от 3 июля 2020 года №12/20-6). Внедрение этого предложения позволило минимизировать риски венчурных инвесторов и эффективно защитить их права;

предложение о том, что финансирование стартап-проектов можно признать многосторонним соглашением между заказчиком, претендентом и фондом было использовано при разработке пункта 25 Положения «О порядке утверждения, финансирования и реализации «Стартап» проектов», утвержденного Постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан от 9 марта 2020 года № 133 (Акт Управления юридическим обеспечением Кабинета Министров Республики Узбекистан от 3 июля 2020 года №12/20-6). Внедрение указанного предложения, наряду с установлением порядка заключения договоров на финансирование деятельности стартапов, послужила созданию условий для более эффективного внедрения инноваций в структуру и отрасли экономики;

предложение о том, что претендент (физическое лицо или государственное учреждение) должен действовать как отдельное юридическое лицо (компания) для заключения договора о финансировании стартап-проектов было использовано при разработке пункта 26 Положения «О порядке утверждения, финансирования и реализации «Стартап» проектов», утвержденного Постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан от 9 марта 2020 года № 133 (Акт Управления юридическим обеспечением Кабинета Министров Республики Узбекистан от 3 июля 2020 года №12/20-6). Внедрение данного предложения послужило получению полного доступа стартапов как структуры к гражданским отношениям, а также обеспечило права третьих лиц (инвесторов, партнеров и т.д.);

предложение о том, что при финансировании из государственного бюджета государственного заказа на создание инноваций, их результаты должны принадлежать государству было использовано при разработке и совершенствовании статьи 12 Закона Республики Узбекистан «Об инновационной деятельности» от 24 июля 2020 года №ЗРУ-630 (Акт Комитета Сената Олий Мажлиса Республики Узбекистан по судебно-правовым вопросам и противодействию коррупции от 19 января 2021 года № 5). Внедрение указанного предложения послужило выработке правовых решений по государственному заказу при разработке и реализации стартап проектов.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трёх глав, объединяющих 9 параграфов, заключения, списка использованной литературы и приложений. Объем диссертации составляет 152 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; I part)

1. Тожибоев А.З. Стартап бўйича шартнома мезонлари // «Ҳуқуқий тадқиқотлар» электрон журнали (www.tadqiqot.uz). №8 2019. –Б.9-14. (12.00.00; №19);

2. Тожибоев А.З. Стартап тушунчаси, моҳияти ва унинг юридик табиати // «Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили» илмий журнали. №4 2019. –Б.57-60. (12.00.00; №9);

3. Тожибоев А.З. Стартаплар фаолияти фуқаролик ҳуқуқининг объекти сифатида // Юридик фанлар ахборотномаси илмий журнали. №1 2020. –Б.79-88. (12.00.00; №20);

4. Тожибоев А.З. Инновацияларни инвестициялаш шароитида стартаплар фаолиятини тартибга солиш манбалари // «Ҳуқуқий тадқиқотлар» электрон журнали (www.tadqiqot.uz). № S4 сон 2020. –Б.332-342. (12.00.00; №19);

5. Тожибоев А.З. Стартап лойиҳаларни краудфандинг орқали инвестициялаш // Ҳуқуқ ва бурч илмий журнали. №4. 2020. –Б.28-34. (12.00.00; №2);

6. Тожибоев А.З. Стартапларни қўллаб-қувватлаш механизмлари // Одиллик мезони илмий журнали. №7. 2020. – Б.20-23. (12.00.00; № 21);

7. Тожибоев А.З. Онлайн режим шароитида айрим стартап шартномаларни қўллаш ва унинг аҳамиятлари // Юридик фанлар ахборотномаси илмий журнали. Махсус сон 2020. –Б.118-123. (12.00.00; №20);

8. Тожибоев А.З. Notion and legal regulation of startups in the Republic of Uzbekistan // ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal Vol. 10, Issue 6, June 2020. –P. 62-68. (Impact Factor: SJIF 2020 = 7.13).

9. Тожибоев А.З. Some legal aspects of innovative investments as an example of investing startup projects // Ҳуқуқ устуворлиги: Ўзбекистонда амалга оширилаётган ислоҳотлар даврида замонавий ёндашув: Халқаро илмий-амалий конференция материаллари тўплами. –Тошкент: ТДЮУ, 2020. –Б.395-399.

10. Тожибоев А.З. The legal aspects and further development of innovative investment in the Republic of Uzbekistan // Преодоление правового нигилизма в современном обществе: сборник статей по итогам Международной научно-практической конференции. –Калуга: АМИ, 2019. –С.3-6.

11. Тожибоев А.З. Стартапларни қўллаб-қувватлаш механизмларини такомиллаштиришда институционал-ҳуқуқий ва ташкилий-молиявий чора-тадбирлар: Германия ва Франция мисолларида // Ўзбекистон Республикаси жиноят қонунчилигини такомиллаштириш истиқболлари: Халқаро илмий-

амалий конференция материаллари тўплами. –Тошкент: ТДЮУ, 2020. –Б 301-308.

12. Тожибоев А.З. Стартапларни қўшиб юбориш (қўшиб олиш) тўғрисидаги шартноманинг умумий тавсифи // Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси: муаммо ва ечимлар: Ёш олимлар ва талабалар республика онлайн илмий конференция материаллари тўплами. –Тошкент: ТДЮУ, 2020. –Б.228-232.

13. Тожибоев А.З. Стартаплар фаолиятида таваккалчиликни бошқариш воситалари // Ўзбекистонда судлар фаолияти ва суд ҳужжатлари ижроси: уйғунлиги, бугунги ҳолати ва истиқболлари: Республика илмий-амалий онлайн конференция материаллари тўплами. – Тошкент: ТДЮУ, 2020. –Б.195-203.

II бўлим (II часть; II part)

14. Тожибоев А.З. Инновацион инвестиция фаолият субъектлари ва уларнинг турлари // Миллий иқтисод рақобатбардошлигини оширишда хорижий инвестициялар, рақамли иқтисодиёт ва инновациянинг роли: миллий ва хорижий тажриба: Республика илмий-амалий конференция материаллар тўплами. – Тошкент: ТДЮУ, 2019. –Б.133-136.

15. Тожибоев А.З. The role of stabilization clause in investment contract // Юридик фанлар ахборотномаси илмий журнали. №2. 2018. –Б.36-40. (12.00.00; №20);

16. Тожибоев А.З. Инновацияни амалга оширишнинг фуқаролик-ҳуқуқий шакллари ва усуллари // Бизнес ва инновация: ҳуқуқий масалалар ва ечимлар: Республика илмий-амалий конференция мақолалар тўплами – Тошкент: ТДЮУ, 2018. –Б.133-137.

17. Тожибоев А.З. The notion and peculiarities of investment contracts // “Жамият ва ҳуқуқ” ёш олимлар илмий мақолалар тўплами. – Тошкент: ТДЮУ, 2019/1. –Б.53-57.

Автореферат «ТДЮУ Юридик фанлар Ахборотномаси» журнали таҳририятида таҳрирдан ўтказилиб, ўзбек, рус ва инглиз тилларидаги матнлар ўзаро мувофиқлаштирилди.

Босишга рухсат этилди: 23.04.2021
Бичими: 60x84 1/8 «Times New Roman»
гарнитурада рақамли босма усулда босилди.
Шартли босма табоғи 3. Адади: 100. Буюртма: № 16

100060, Тошкент, Я. Ғуломов кўчаси, 74.
Тел.: +998 90 9722279, www.tiraj.uz

«TOP IMAGE MEDIA»
босмахонасида чоп этилди.